

Лекція 1: Підприємство як суб'єкт господарювання, його місце в системі ринкових відносин

План

1. Еволюція поняття «економіка», його сучасне тлумачення.
2. Економіка підприємства як наука і дисципліна.
3. Підприємство як основний фундамент економіки.
4. Класифікація підприємств на ринку.
5. Характеристика основних видів об'єднань підприємств.

1. Еволюція поняття «економіка», його сучасне тлумачення

Слово «економіка» є багатозначним. Насамперед, воно є терміном. Під терміном розуміється слово або сполучення слів, яке точно визначає поняття, що застосовується в науці, техніці, мистецтві.

Але «економіка» застосовується для позначення не одного, а двох різних понять. Перше з них – *реальна економіка* чи *господарська діяльність людей*. Друге – *теоретична економіка* чи *економічна теорія*, яка вивчає таку діяльність. Різниця даних понять настільки серйозно і важливо, що вимагає особливого розгляду.

Поняття «реальна економіка» і «теоретична економіка» неприпустимо ототожнювати. Насамперед, тому, що господарська діяльність здійснюється на практиці. Економічна ж теорія – це певна сукупність поглядів, уявлень, ідей, т. Е. Результат розумової діяльності.

Згідно з даними історичної науки плідна господарська діяльність людей почалася 10 тис. років тому. Що ж стосується розвитку економічної теорії, то вона виникла тільки за три століття до нашого часу.

Питається: як же люди, зайняті господарською роботою, тисячоліттями могли обходитися без відповідних теоретичних знань?

Вони часто вдавалися до найпростішого способу пізнання – методу проб і помилок. Спочатку випробовували якісь невідомі їм засоби досягнення мети, а коли не отримували бажаних результатів, то шукали більш вдалі рішення. У ході узагальнення практичного досвіду все більш розвивалося так зване буденне мислення. У цьому випадку людина керується здоровим глуздом при вирішенні практичних завдань.

Буденне мислення здатне визначити початкові правила раціональної поведінки. Ці правила передавалися з покоління в покоління в зразках народної мудрості. Прикладом можуть служити, скажімо, китайські прислів'я, що дають настанови початківцям торговцям:

- не бійся, що не знаєш товару: треба лише порівняти його з іншим;
- у лісі не торгують дровами, на березі озера – рибою;
- продавець гарбуза не говорить, що гарбуз гірка, продавець вина не говорить, що вино розбавлене.

Буденне господарське мислення має свої історичні межі, обумовлені багатовіковим пануванням ручної праці. У Новий час (XVI-XVII ст.) Під впливом потреб розвитку капіталістичної економіки стала складатися наука в її сучасному розумінні. Видатні успіхи природознавства дозволили в XIX столітті створити новий фундамент господарської діяльності у вигляді великого машинного виробництва. Таке виробництво стало розвиватися за допомогою безперервного науково-технічного прогресу і вдосконалення форм його організації.

Безумовно, не випадково в XVII-XVIII ст. виникла справді наукова економічна теорія. Потім вона перетворилася на багатоланцюгову науку, що сприяє розвитку всіх галузей національного господарства. Завдяки цьому в XX ст. посилюється науковий характер розвитку реальної економіки. Економічна теорія глибоко пояснила

закономірності саморозвитку господарської діяльності. Вона стала науковою основою державного регулювання національної економіки.

Теоретична економіка виникла на вищому щаблі розвитку реальної економіки, коли знадобилося її поглиблене і різнобічне вивчення. Практична господарська діяльність в наші дні настільки ускладнилася, що не може успішно рухатися вперед без прямого сприяння економічної науки.

Наріжним каменем сучасної економічної теорії є концепція обмеженості ресурсів і обумовлена цієї обмеженістю проблема необхідності вибору.

Лексично слово «*економіка*» походить від співзвучного грецького «*oikonomia*» (вміння управляти будинком, господарством або мистецтво ведення господарства). Класично позначає область знань, які необхідні людям при використанні ними рідких або обмежених ресурсів (земля, ліс, вода, праця, інвестиції і т.д.) З метою виробництва товарів і послуг, які задовольняють матеріальні і духовні потреби (їжа, одяг, взуття, житло, освіта, культурне дозвілля і т.п.) на основі отримання прибутку.

У сучасних умовах воно більш багатозначне і має *три основних значення*:

- 1) економіка – це сукупність суспільних відносин, пов'язаних з виробництвом і всієї господарською діяльністю людей. За характером цих відносин, по формах і методах ведення господарства розрізняють економіку ринкову та адміністративно-командну, натуральну;
- 2) економіка – це господарство окремого суб'єкта господарських відносин, в т.ч. підприємства, країни, групи країн або всього світу;
- 3) економіка – це наукова дисципліна, що вивчає яку-небудь область господарського життя суспільства (економіка лісового господарства, промисловості, сільського господарства).

На основі цих трьох значень пропонується загальне визначення економіки: «*Економіка – це будь-яка діяльність людей, пов'язана із забезпеченням матеріальних умов життя*».

Економічні погляди грецьких філософів.

Ксенофонт (430-354 до н.е.): давньогрецький письменник та історик афінського походження, полководець і політичний діяч, головний твір якого – «Анабасис Кіра» – високо цінувалося античними риториками і справило величезний вплив на латинську прозу. Економічні погляди цього філософа знайшли своє вираження в його трактаті «Домострой», в якому він поділяв працю на розумовий і фізичний, а людей на вільних і рабів. Ксенофонт вважав, що природному предначертанню відповідає переважний розвиток землеробства в порівнянні з ремеслом і торгівлею. Також він визначив корисні властивості товару (споживчу вартість) і здатність обмінюватися на інший товар (мінова вартість).

Платон (428-347 до н.е.): давньогрецький філософ, учень Сократа. Його економічні думки лежать в основі комуністичної моделі соціально-економічного устрою, відстоював, насамперед, натурально-господарські відносини рабовласницького суспільства, що знайшло відображення в характеристиці двох проектів ідеальної держави в його творах «Держава» і «Закони». У першому творі йдеться про особливо важливу, з точки зору Платона, ролі, яку спільно покликані виконувати аристократичний стан (філософи) і стан воїнів (армія) у забезпеченні суспільних інтересів. Ці стани, уособлюючи апарат управління ідеальної держави, не повинні, на думку вченого, володіти власністю і обтяжувати себе господарством, так як їх матеріальне забезпечення (щодо зрівняльного принципу) має стати суспільним.

Інша частина суспільства віднесена до володіння і розпоряджається власністю третьої стану, названому Платоном черню (землероби, ремісники, купці), і до рабів, прирівняних до власності вільних громадян.

У другому творі філософ висуває оновлену модель ідеальної держави, розвиваючи і конкретизуючи свою аргументацію в частині засудження лихварства, обґрунтування провідної ролі в господарстві землеробства в порівнянні з ремеслом і торгівлею.

Основна увага при цьому знову приділена апарату управління суспільством, тобто громадянам вищих станів, які, зокрема, будуть наділені правом володіння і користування (неповне право власності) надавалися ним за жеребом державою будинком і земельним наділом. Крім того, проектом обмовляється можливість подальшої передачі землі у спадщину на тих же умовах одному з дітей і вимога, щоб цінність спільного майна громадян не різнився більш ніж в чотири рази.

Аристотель (384-322 до н.е.): давньогрецький філософ, учень Платона, вихователь Олександра Македонського. Він наполягає на обумовленості поділу суспільства на вільних і рабів і їх праці на розумові і фізичні виключно «законами природи» і вказує на більш високу роль у господарстві землеробства, а не ремесла або торгівлі.

Але свою прихильність принципам натурального господарства вчений особливо яскраво продемонстрував у висунутій ним оригінальній концепції про економіку і хрематистику.

Ця концепція носить як би класифікаційний характер, про що свідчить те, що всі види господарства і діяльності людей, від землеробства і скотарства до ремісничого виробництва і торгівлі, він співвідносить з однією з двох сфер – природною (економіка) і неприродною (хрематистика). Перша з них представлена землеробством, ремеслом і дрібною торгівлею і повинна підтримуватися державою, так як її ланки сприяють задоволенню нагальних життєвих потреб населення. Друга ж ґрунтується на безчесних великих торгових, посередницьких і лихварських операціях, що проводяться заради досягнення безмежній і корисливій мети, суть якої – мистецтво наживати стан, тобто все більшого «володіння грошима».

Отже, вся жива природа отримує прожиток від природи, з навколишнього середовища, проте лише людина, людське суспільство, здійснюючи різну господарську діяльність, поряд з природою самі створюють собі умови для існування і розвитку.

2. Економіка підприємства як наука і дисципліна

Економічне життя суспільства вивчає цілий комплекс економічних наук, як теоретичних, так прикладних. Основне місце, по праву належить дисципліні «Економіка підприємства».

Було підкреслено, що в класичному визначенні «Економіка – це наука про те, як суспільство використовує певні завжди обмежені ресурси для виробництва корисного продукту і розподіляє їх серед різних груп людей. Тому економіка підприємства - це наука про те, як цей процес здійснюється в рамках окремо взятого підприємства.

Економіка підприємства робить упор на виробничий процес і задіяні в ньому фактори виробництва: основний і оборотний капітал, трудові ресурси, підприємницькі здібності. Вона вивчає питання визначення вартості кожного фактора і очікуваного ефекту з'єднань цих факторів в єдиному виробничому процесі. В економіці підприємства питання розглядаються стосовно до виробництва, посередницької діяльності, торгівлі та ін.

Економісти у своїй трудовій діяльності широко застосовують математичні терміни і формули. Від цього стає сильнішою наука. К. Маркс висловив таку думку: *«Наука тільки тоді досягає досконалості, якщо їй вдається користуватися математикою».*

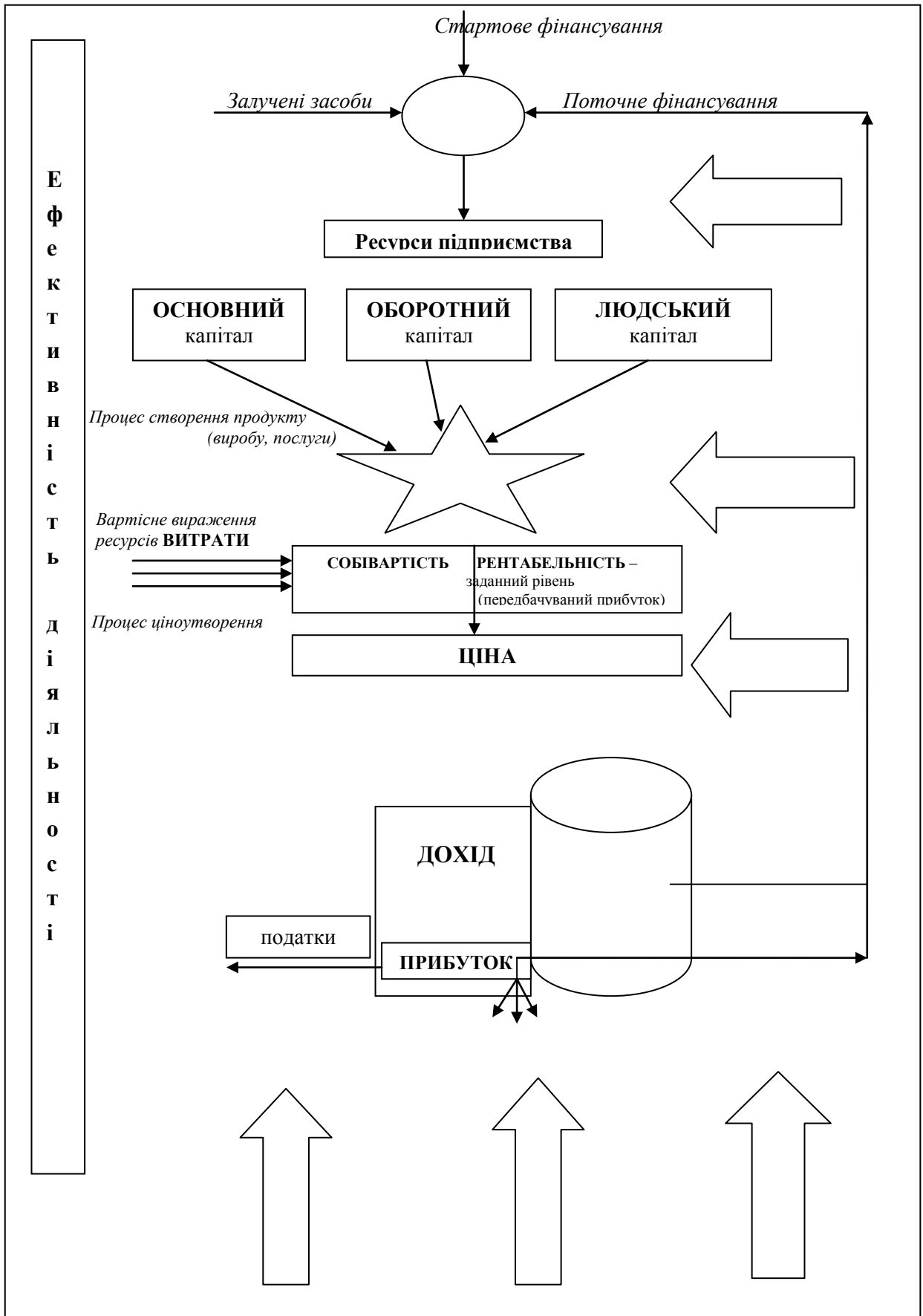

Рис. 1.1 – Функціонування виробничої системи

3. Підприємство як основний фундамент економіки

В умовах ринкових відносин підприємство є основною ланкою всієї економіки, оскільки саме на цьому рівні створюється потрібна суспільству продукція, виявляються необхідні послуги.

Підприємство – це організаційно відокремлений, самостійний, господарський суб'єкт виробничої сфери народного господарства, який виробляє і реалізує продукцію, виконує роботи промислового характеру або надає платні послуги. Будь-яке підприємство є юридичною особою, має закінчену систему обліку та звітності, установчі документи, розрахунковий та інші рахунки. А також печаткуз оригінальним власним найменуванням та власний або тимчасово використовуваний товарний знак (марку).

Існують наступні *напрямки діяльності* підприємства:

1. Комплексне вивчення ринку (маркетингова діяльність).
2. Інноваційна діяльність (науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, впровадження нововведень).
3. Виробнича діяльність (виготовлення продукції, виконання робіт і надання послуг, розробка номенклатури й асортименту).
4. Комерційна діяльність підприємства на ринку (організація і стимулювання збуту виробленої продукції, послуг, реклама).
5. Матеріально-технічне забезпечення виробництва: постачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів; забезпечення підприємства всіма видами енергії, обладнанням, тарою, послугами виробничого та невиробничого характеру і т.д.
6. Економічна діяльність підприємства. Вона включає всі види планування, ціноутворення, обліку та звітності, організацію та оплату праці тощо
7. Післяпродажний сервіс продукції виробничо-технічного і споживчого призначення (пусконаладжувальні роботи, гарантійне обслуговування, забезпечення запасними частинами для ремонту і т.д.)
8. Соціальна діяльність – забезпечення нормальних умов праці, створення власної соціальної інфраструктури підприємства.

Основні ознаки, що визначають підприємство підходять до 2 *основні системи*:

1) незалежні від економічної системи та включають:

- використання виробничих факторів;
- економічність;
- фінансову рівновагу.

2) залежні від економічної системи, які мають на увазі:

а) ринкову економіку, для якої характерні:

- автономність;
- прибутковість по фактичному результату;
- приватна власність;
- ринкова ціна;
- надлишки робочої сили.

б) централізовано керовану економіку, для якої характерні:

- підпорядкованість центральному органу;
- виконання плану за всяку ціну;
- державна власність;
- державна ціна;
- брак робочої сили.

4. Класифікація підприємств на ринку

Підприємства класифікуються за такими ознаками:

1. За метою і характером діяльності:

- підприємницькі (комерційні);
- непідприємницькі (некомерційні), існування яких забезпечується бюджетним фінансуванням держави.

2. Відповідно до форм власності, встановлених Законом України, можуть діяти підприємства наступних видів:

- індивідуальні, засновані на особистій власності фізичної особи та виключно її праці;
- приватні, засновані на власності і праці окремого громадянина, з правом найму робочої сили;
- сімейні, засновані на власності і праці членів однієї сім'ї;
- державні, засновані на загальнодержавній власності;
- колективні, засновані на власності трудового колективу підприємства;
- спільні, засновані на базі об'єднання майна різних власників. у числі їх засновників можуть бути іноземні юридичні особи та громадяни;
- орендні, засновані на договірному володінні та використанні майна, яке необхідно орендареві для здійснення підприємницької діяльності. об'єктами оренди можуть бути цілі майнові комплекси підприємств, їх структурні підрозділи або окремі одиниці майна.

3. Підприємства розрізняються за ознакою приналежності капіталу:

- національні;
- закордонні (капітал є власністю іноземних підприємців, контролюючих їх діяльність);
- змішані.

4. За *формою господарювання* виділяють господарські товариства, що представляють об'єднання підприємців.

5. Форму підприємства можуть визначати технологічна (регіональна) цілісність і ступінь підпорядкованості. За цією ознакою різняться:

- головні підприємства (контролюють діяльність дочірніх і філій);
- дочірні підприємства (є юридично самостійними та організаційно відокремленими, самостійно здійснюють комерційні операції і складають звітний баланс, але контрольний пакет акцій належить головному підприємству);
- філії (не користуються юридичною і господарською самостійністю, не мають власного статуту та балансу, діють від імені та за дорученням головного підприємства. Майже весь акціонерний капітал філії належить головному підприємству).

6. За функціонально-галузевим видом діяльності підприємства бувають:

- промислові;
- сільськогосподарські;
- транспортні;
- торгові;
- торгово-посередницькі;
- інноваційно-впроваджувальні,
- лізингові;
- банківські;
- туристичні;
- страхові і т.д.

7. Відповідно до обсягів господарського обороту підприємства і чисельності його працівників підприємства можуть бути віднесені до:

- малих;

- середніх;
- великих.

Таблиця 1.1 – Характеристика суб'єктів підприємництва

Малі суб'єкти підприємництва *		Середні суб'єкти підприємництва	Крупні суб'єкти підприємництва
Фізособи-підприємці**	Юридичні особи	Всі інші, не пов'язані з малими і великими	Юр. особи, у яких:
<ul style="list-style-type: none"> – середня кількість працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 чол.; – річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн.євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. *** 			<ul style="list-style-type: none"> – середня кількість працюючих за звітний період (календарний рік) перевищує 250 чол.; – річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн.євро, визначену за середньорічним курсом НБУ. ***

* З числа суб'єктів малого підприємництва ГКУ виділяє підкатегорію суб'єктів мікропідприємництва, до яких відносить фізосіб-підприємців та юридичних осіб, у яких (обидва наведених нижче критерію мають виконуватися і тими, і іншими):

- середня кількість працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 чол.;
- річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн.євро, визначену за середньорічним курсом нбу.

Необхідність введення підкатегорії суб'єктів мікропідприємництва нині не ясна, оскільки Закон № 4618 не надає для них жодних переваг порівняно з іншими категоріями суб'єктів підприємництва, на яких він поширюється.

Очевидно, що тепер до числа суб'єктів середнього підприємництва включені також фізособи-підприємці, у яких середня кількість працюючих за календарний рік знаходиться в межах від 50 до 250 чол., а річний дохід від будь-якої діяльності лежить в межах від 10 до 50 млн.євро.

Поняття «підприємство» і «фірма» мають спільні та відмінні риси, і чим більше фірма, тим більше відмінностей.

По-перше, *підприємство* – об'єкт економічних відносин в рамках, як правило, загального капіталу (індивідуального або колективного). *Фірма* – суб'єкт економічних відносин між різними «автономними капіталами» (підприємствами, фірмами, концернами тощо). Тому з точки зору концентрації капіталу *фірма* – це корпорація зі складною системою фінансової залежності між її структурними підрозділами.

По-друге, поява терміна «*фірма*» обумовлено широким розповсюдженням в західній економіці акціонерної форми господарювання – акціонерних компаній, що базуються на так званій системі участі.

Система участі здійснює істотний вплив на розмивання галузевої належності, оскільки дає можливість скуповувати контрольні пакети акцій підприємств різних галузей. Тому особливістю великої фірми є її багатогалузева структура. Велика кількість підприємств можуть входити до складу тих чи інших фірм.

Фірма – юридично самостійна підприємницька одиниця. Нею може бути як великою концерн, так і невелика компанія. Сучасна фірма зазвичай складається з декількох підприємств. Якщо ж фірма складається з одного підприємства, то в цьому випадку підприємство і фірма означають один і той самий об'єкт економічної діяльності.

Процес формування багатогалузевих фірм отримав назву «*диверсифікація*», яке

виступає сучасною формою концентрації виробництва і формою освітою великих фірм. Тому з точки зору концентрації виробництва – це багатогалузевий концерн, в якому структурними одиницями виступають підприємства різних галузей економіки.

Існують і інші відмінності між поняттями «підприємство» і «фірма». *Фірма* щодо виробничих одиниць, які входять до її складу, є органом підприємницького управління. Зазвичай саме фірма, а не підприємство виступає як господарюючий суб'єкт на ринку, здійснює цінову політику, веде конкурентну боротьбу, бере участь у розподілі прибутку, задає темпи і визначає напрямки науково-технічного прогресу. Підприємство (фірма) є первинною ланкою народного господарства і від ефективності його функціонування залежить добробут населення.

5. Характеристика основних видів об'єднань підприємств

Види об'єднань підприємств:

1. Асоціації – договірні об'єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності, але лише в тій області, до якої має відношення асоціація.
2. Корпорації – договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.
3. Консорціуми – тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети. Після виконання завдань консорціум припиняє своє існування.
4. Концерни – статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємців.
5. Картели – договірні об'єднання підприємств однієї галузі для здійснення спільної комерційної діяльності.
6. Синдикати – різновид картельної угоди, що передбачає реалізацію продукції через єдиний спільний збутовий орган або вже наявну збутову мережу одного з учасників об'єднання.
7. Трести – монополістичне об'єднання підприємств, що раніше належали різним підприємцям, в єдиний виробничо-господарський комплекс. Так як тут інтегруються всі напрямки діяльності, такі підприємства повністю втрачають свою юридичну і господарську самостійність.
8. Холдинги – специфічні організаційні форми об'єднання капіталів. Подібні об'єднання утворюються, коли акціонерне товариство (товариство) само безпосередньо не займається виробничою діяльністю, а лише використовує свої фінансові кошти для придбання контрольних пакетів акцій інших акціонерних фірм з метою фінансового контролю за їх роботою і отримання доходу на вкладений в акції капітал.
9. Фінансові групи (фінансово-промислові групи) – об'єднання юридично та економічно самостійних підприємств різних галузей народного господарства, при формуванні яких в якості головних стає завдання об'єднання банківського капіталу і виробничого потенціалу. Фінансову групу очолюють один або декілька банків, які розпоряджаються капіталом підприємств, що входять в об'єднання, координують усі сфери їхньої діяльності. При цьому основним доходом діяльності банку повинні бути дивіденди від підвищення ефективності роботи підприємств, а не відсоток на кредит.

Лекція 2: Виробничий потенціал підприємства, його виробнича програма і виробнича потужність

План

1. *Склад виробничого потенціалу підприємства. Характерні особливості виробничого потенціалу підприємства. Показники, що характеризують виробничий потенціал підприємства.*
2. *Виробнича програма підприємства. Порядок розробки виробничої програми.*
3. *Виробнича потужність підприємства. Види, порядок розрахунку виробничої потужності, фактори впливу на рівень використання.*
4. *Види фондів часу роботи устаткування і методика їх визначення.*

1. Склад виробничого потенціалу підприємства. Характерні особливості виробничого потенціалу підприємства. Показники, що характеризують виробничий потенціал підприємства

Термін «*потенціал*» стосовно до суспільства трактується відповідно до його можливостей в якій-небудь сфері. У сфері економіки виділяють економічний, соціально-економічний, кадровий, трудовий, виробничий, ресурсний, науково-технічний та інші види потенціалів. Найбільш важливим в оцінці можливостей національної економіки та окремого підприємства є визначення економічного, виробничого і науково-технічного потенціалів.

На рівні національної економіки *економічний потенціал* відображає сукупні можливості економіки з виробництва продукції і надання послуг. Виробничий потенціал характеризує можливості національної економіки по випуску продукції. Науково-технічний потенціал визначає можливості фундаментальних і галузевих наук, які впливають на функціонування економіки в цілому.

На рівні підприємства економічний потенціал визначається величиною його виробничих і фінансових ресурсів (рис. 2.1).

Виробничий потенціал відображає сукупність виробничих ресурсів підприємства, він менше економічного потенціалу на величину фінансових ресурсів. Науково-технічний потенціал характеризує науково-технічний рівень виробництва, визначається рівнем розвитку на підприємстві технології та інформації і є частиною виробничого потенціалу підприємства.

На галузевому рівні відповідні види потенціалів визначаються як їх сума по підприємствах галузі.

До складу потенціалу, як правило, включаються *чотири основних види виробничих ресурсів*:

- основні виробничі фонди;
- персонал (кадри);
- технологія;
- інформація.

Виробничий потенціал				Фінансові ресурси
ОВФ	Кадри	Науково-технічний потенціал		
		Технологія	Інформація	
Виробничі ресурси				
Економічний потенціал				

Рис. 2.1 – Склад виробничого потенціалу підприємства і його взаємозв'язок з економічним

Оборотні фонди відносяться до виробничих ресурсів, але знаходяться в постійному русі, що ускладнює їх облік. Вони можуть включатися до складу виробничого потенціалу на підприємствах з тривалим виробничим циклом.

Енергія також є одним з найважливіших видів ресурсів, але вона враховується за величиною її споживання, тобто як витратна характеристика. Крім того, на підприємстві може бути встановлена застаріла енергоємна техніка, що ускладнює облік енергії у складі виробничого потенціалу.

Природні ресурси можуть включатися до складу виробничого потенціалу в тому випадку, якщо діяльність підприємства безпосередньо пов'язана з видобутком або переробкою вихідної природної сировини (лісозаготівля та переробка деревини, сільськогосподарське виробництво).

В умовах ринкової економіки дуже важливо визначити величину виробничого потенціалу та показники його використання, так як це дає *можливість*:

- 1) визначити загальну вартість виробничих ресурсів, якими володіє підприємство;
- 2) оцінити загальну ефективність використання виробничих ресурсів підприємства;
- 3) оцінити ефективність діяльності підприємства в цілому (через розрахунок показника загальної ефективності використання виробничого потенціалу);
- 4) використовувати отримані результати розрахунків при визначенні вартості підприємства та вирішенні питань про необхідність продажу його об'єктів або додаткової емісії цінних паперів.

Останнє завдання в сучасних умовах є найбільш важливою.

2. Виробнича програма підприємства. Порядок розробки виробничої програми

Виробнича програма (план виробництва продукції) є важливим напрямком планування на підприємстві. Вона розробляється з урахуванням можливостей підприємства з випуску продукції, тобто його виробничих потужностей, і ринкової потреби у продукції підприємства. Розрахунки виробничих потужностей здійснюються технічними службами підприємства (виробничим або технічним відділом або його структурними підрозділами), а вивчення потреби ринку в продукції – службою маркетингу.

Порядок розробки виробничої програми:

1. Визначаються потреби ринку в продукції підприємства.
2. Розраховується величина діючих виробничих потужностей підприємства.
3. Порівнюються потреби ринку в продукції з величиною потужностей. У разі недостатньої величини виробничих потужностей розробляються заходи щодо їх розвитку.
4. Розробляється план поставок продукції в натуральному вираженні.
5. Визначаються плановані обсяги виробництва по кожному виду продукції з календарною розбивкою.
6. Розраховуються вартісні вимірники виробничої програми.
7. Складається графік відвантаження продукції споживачам.

Виробнича програма розробляється по всій номенклатурі і асортименту продукції, що випускається. *Номенклатура продукції* являє собою перелік видів продукції, що випускаються на підприємстві. *Асортимент* продукції характеризує її різновид за типами, розмірами, сортами і т.д. У вартісному вираженні в плані виробництва визначаються обсяги валової, товарної і реалізованої продукції.

Валова продукція характеризує загальну величину виробленої на підприємстві продукції без урахування внутрішньозаводського обороту (тобто продукції, випущеної одними і спожитої іншими цехами одного і того ж підприємства).

Товарна продукція відображає ту частину продукції підприємства, яка призначена для реалізації.

Реалізована продукція виражається вартістю продукції, відвантаженої споживачам. Виробнича програма багато в чому визначається розрахунками величини і рівня використання виробничих потужностей підприємства.

3. Виробнича потужність підприємства. Види, порядок розрахунку виробничої потужності, фактори впливу на рівень використання

Традиційно під виробничими потужностями розумілася здатність засобів праці до випуску продукції за певний період часу.

В останні роки набув поширення більш широкий підхід до визначення цього поняття: *виробничі потужності* – це можливості підприємства або його основних факторів виробництва до випуску продукції за певний період часу. Другий підхід більш кращий, так як можливості з випуску продукції визначаються не тільки наявністю і продуктивністю обладнання, але також наявністю сировини і матеріалів, кваліфікованих кадрів, тобто інших факторів виробництва або можливостей підприємства в цілому.

На виробничі потужності впливають різні *фактори*:

- 1) технічні – характеризують наявність обладнання, його виробничість, ступінь зносу, віковий склад;
- 2) організаційні – характеризують рівень організації виробництва і режим роботи обладнання;
- 3) економічні – враховують вплив різних систем стимулювання працівників за певний рівень використання виробничих потужностей;
- 4) соціальні – враховують рівень кваліфікації працівників та умови їх праці.

ВПП – максимально можливий річний (добовий, змінний) випуск продукції (або обсяг переробки сировини) в номенклатурі і асортименті за умови найбільш повного використання устаткування і виробничих площ, застосування прогресивної технології та організації виробництва.

Для вимірювання виробничої потужності використовуються натуральні та умовно-натуральні вимірники (тонни, штуки, метри, тисячі умовних банок і т.д.) при обмеженій номенклатурі і у вартісному вираженні при широкому асортименті. Вибір одиниць виміру визначається галузевою специфікою підприємства.

Розрізняють *три види виробничої потужності*:

- проектну (передбачену проектом будівництва або реконструкції);
- поточну (фактично досягнуту);
- резервну (для покриття пікових навантажень).

При визначенні поточної потужності обчислюють:

- вхідну (на початок року);
- вихідну (на кінець року);
- середньорічну потужність підприємства.

$$ВП_{вихід} = ВП_{вх} + ВП_{ввод} - ВП_{вывод}, \text{ грн.}$$

Середньорічна виробнича потужність підприємства:

$$ВП_{сер} = ВП_{вх} + (ВП_{ввод} * n1) / 12 - (ВП_{вывод} * n2) / 12,$$

де $ПМ_{вх}$ – потужність на початок року,

$ПМ_{ввод}$ – потужність, що вводиться в протягом року;

$ПМ_{вывод}$ – потужність, що виводиться на протязі року;

$n1, n2$ – кількість місяців з моменту введення або вибуття потужності, що

залишилися до кінця року.

Використання виробничої потужності є одним з показників ефективності виробництва.

При оцінці освоєння виробничих потужностей необхідно враховувати як зовнішні, так і внутрішні чинники: не завжди 100% освоєння потужності підприємства дає позитивний ефект. Наприклад, для сезонного виробництва нехарактерно рівномірне використання потужностей протягом усього року, для швидко мінливих ринкових умов недоцільно завантажувати всі наявні на підприємстві обладнання одним видом продукції, так як це не дозволить оперативно освоїти товар-новинку.

Рівень використання ВПП залежить від наступних *факторів*:

- зовнішніх – ринкової кон'юнктури, стану матеріально-технічного забезпечення, забезпеченості трудовими ресурсами, інвестиційної та економічної політики держави;
- внутрішніх – структури парку устаткування підприємства, організаційного обслуговування виробництва, організації праці, ремонту і кооперування, систем планування виробництва, технічного розвитку підприємства, матеріального і морального стимулювання.

Величина потужності залежить від багатьох *факторів*:

- кількості встановленого обладнання;
- технічної норми продуктивності ведучого обладнання;
- можливого фонду часу роботи обладнання і використання виробничих площ протягом року;
- номенклатури, асортименту та якості вироблюваної продукції;
- нормативів тривалості виробничого циклу і трудомісткості продукції, що виготовляється (виконуваних послуг).

ВПП визначається за потужністю провідних виробничих цехів і по потужності провідних виробничих ділянок або агрегатів, тобто по потужності ведучих (домінуючих) виробництв.

4. Види фондів часу роботи устаткування і методика їх визначення

Види фондів часу роботи устаткування:

- 1) Необхідний (реквізит фонд роботи) обладнання: розраховується за технологічним групам обладнання (наприклад, токарні, фрезерні, свердлильні, шліфувальні і т.д.).

$$\Phi_{\text{необх}}(i) = Q_1 * T_1 + \dots + Q_n * T_n, \text{ (верстато-години)}$$

де Q_1, Q_n – кількість оброблених на даному обладнанні продукції від 1 до n-го виду;

$T_1 \dots T_n$ – трудомісткість одиниці продукції від 1 до n-го виду;

i – конкретна група устаткування (наприклад, токарна, фрезерна, свердлильна, шліфувальна і т.д.).

- 2) Номінальний або режимний фонд роботи обладнання. Цей фонд однаковий для всіх видів устаткування. Він розраховується:

$$\Phi_{\text{номін}}(\text{режимн}) = (\text{Кількість днів у році} - \text{Кількість святкових днів}) * \text{Кількість робочих змін} * \text{Тривалість робочої зміни, (години)}$$

- 3) Ефективний (дійсний) фонд часу роботи устаткування (з урахуванням планових простоїв на ремонт конкретного виду обладнання):

$$\Phi_{\text{ефект}}(i) = \Phi_{\text{номін}} * K_{\text{пониж-ремонт}}, (\text{години})$$

де $\Phi_{\text{номін}}$ – номінальний фонд часу роботи обладнання;

$K_{\text{пониж-ремонт}}$ – понижуючий коефіцієнт з урахуванням планового часу на ремонт обладнання (наприклад, планується час знаходження токарних верстатів в ремонті з розрахунку 5% від номінального фонду роботи обладнання, тоді знижуючий коефіцієнт 0,95).

$\Phi_{\text{ефект}}$ розраховується для кожного виду обладнання.

4) Річний готівковий фонд часу розраховується з урахуванням кількості обладнання конкретного виду:

$$\Phi_{\text{готівк}}(i) = \Phi_{\text{ефект}}(i) * N, (\text{години})$$

де N – кількість встановленого конкретного виду обладнання (шт.).

Лекція 3: Основний капітал підприємства та основні засоби підприємства. Характеристики, класифікації.

План

1. *Продуктивні сили підприємства. Засоби виробництва підприємства. Засоби праці та предмети праці. Поняття «основні засоби», «основний капітал», «необоротні активи підприємства». Структура основного капіталу підприємства.*
2. *Види класифікації основних засобів. Оцінка основних засобів. Види вартості основних засобів.*
3. *Основні форми відтворення основних засобів на підприємстві.*

1. Продуктивні сили підприємства. Засоби виробництва підприємства. Засоби праці та предмети праці. Поняття «основні засоби», «основний капітал», «необоротні активи підприємства». Структура основного капіталу підприємства

Процес виробництва промислової продукції пов'язаний з використанням різних видів матеріальних елементів: сировини, матеріалів, устаткування, оснащення, систем управління. Сукупність усіх матеріальних елементів, званих засобами виробництва, що беруть участь у процесі виробництва продукції ділиться на *дві групи*:

1. Засоби праці – будівлі, споруди, обладнання, комп'ютерна програма тощо, за допомогою чого створюється продукт.
2. Предмети праці – сировина, матеріали, усі види енергії тощо – те, з чого або за допомогою чого, наприклад, виробляють продукцію.

Необхідність такого розподілу обумовлена різною роллю елементів засобів виробництва в процесі виробництва і процесі утворення готової продукції, а також перенесення їх вартості на вироблений продукт.

Засоби праці беруть участь у багатьох виробничих процесах, зберігаючи при цьому свою первісну натуральну форму в процесі виробництва. Вони поступово зношуються і переносять свою вартість на вартість готової продукції частинами, у міру зносу. Засоби праці вибувають зі сфери виробництва в результаті морального чи фізичного зносу.

Предмети праці, на відміну від засобів праці, беруть участь тільки в одному виробничому циклі одноразово протягом цього циклу. Вони повністю змінюють свою речову форму, свої якісні характеристики і повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції після завершення виробничого циклу. Предмети праці «йдуть» зі сфери виробництва і «переходять» у сферу обігу.

Засоби праці прийнято називати *основними засобами*.

Будь-яке підприємство для здійснення виробничої або будь-який інший підприємницької діяльності повинно володіти основним капіталом, до *складу* якого входить:

- 1) матеріалізований капітал, який втілений у засобах праці або, як було відзначено, основних коштах підприємства та його нематеріальних активах;
- 2) нематеріалізований капітал, який взагалі або ще не бере участі у власному виробництві і представлений: довгостроковими фінансовими вкладеннями (прямими грошовими інвестиціями в чуже підприємство, цінними паперами тощо) і незавершеним будівництвом у власному виробництві.

Основні засоби – це велика, але тільки частина основного капіталу.
Тільки основні засоби + нематеріальні активи є основним капіталом.

2. Види класифікації основних засобів. Оцінка основних засобів. Види вартості основних засобів

Основні засоби – засоби праці, які можуть брати участь у багатьох виробничих циклах, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, свою вартість переносять на вартість готової продукції частинами по мірі їх зносу.

Можна виділити класифікацію основних засобів підприємства в бухгалтерському та податковому обліку, яка діє в Україні паралельно.

Класифікація ОС в бухгалтерському обліку відображена в табл.3.1.

Згідно цього обліку, під *основними засобами* розуміються матеріальні активи, які підприємство має з метою їх використання у процесі виробництва або поставки товару, надання послуг, здавання в оренду і т.д., очікуваний строк корисного використання більше одного року.

Таблиця 3.1 – Класифікація груп основних засобів у бухгалтерському обліку

Група		Склад групи (підгрупи) основних засобів
1	Основні засоби	1.0 Інвестиційна нерухомість
		1.1. Земельні участки
		1.2. Капітальні витрати на покращення земель, не пов'язаних з будівництвом
		1.3. Будівлі, споруди, передавальні пристрої
		1.4. Машини та обладнання
		1.5. Транспортні засоби
		1.6. Інструменти, прилади, інвентарь
		1.7. Звірі
		1.8. Багаторічні насадження
		1.9. Інші основні засоби
2	Інші необоротні матеріальні активи	2.1. Бібліотечні фонди
		2.2. Малоцінні необоротні матеріальні активи
		2.3. Тимчасові споруди
		2.4. Природні ресурси
		2.5. Інвентарна тара
		2.6. Предмети прокату
		2.7. Інші необоротні матеріальні активи

Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів згідно нового Податкового кодексу України.

Визначення основних засобів згідно з ПКУ відповідають їх визначенню в бухгалтерському обліку.

У податковому кодексі передбачена класифікація основних засобів та інших необоротних активів за 16 групам, а також передбачено відповідність кожної групи (крім груп 1,10,11 і 13) мінімально можливого строку корисного використання об'єктів, який у відповідності з групою може бути встановлений від 2 до 20 років.

1.Основні засоби:

Група 1 - земельні ділянки; (-);

Група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом (15 р.);

Група 3 - будівлі, (20 р.);

- споруди, (15 р.);

- передавальні пристрої (10 р.)

- Група 4 - машини та обладнання (трактори, комбайни, мініелектростанції (5 р.);
 - ЕОМ, інші машини для автоматичної обробки комп'ютерних програм (крім програм, витрати на придбання яких визначаються роялті та / або програм, які визнаються як нематеріальні активи), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (у тому числі мобільні), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень (2 р.);
 група 5 - транспортні засоби (5 р.);
 група 6 - інструменти, прилади, інвентар (меблі) (4 м);
 група 7 - тварини (6 р.);
 група 8 - багаторічні насадження (10 р.);
 група 9 - др. основні засоби, (12 р.)

2. Інші необоротні матеріальні активи:

- група 10 - бібліотечні засоби, (-);
 група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи, (-);
 група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди (5р.);
 група 13 - природні ресурси (-);
 група 14 - інвентарна тара (6 р.);
 група 15 - предмети прокату (5 р.);
 група 16 - довгострокові біологічні активи, (7 р.).

Інша класифікація основних засобів.

Також основні засоби підприємства класифікують наступним чином: залежно від призначення основні засоби поділяються на виробничі і невиробничі.

До *основних виробничих засобів* (ОВЗ) належать кошти, які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або створюють для нього умови.

До *невиробничих засобів* відносяться засоби підприємства, які безпосередньо не беруть участь у виробничому процесі і не створюють для нього умови, але числяться на балансі підприємства. Це об'єкти культурно-побутового призначення.

Залежно від ступеня участі у виробничому процесі ОВЗ діляться на активні і пасивні.

Активні ОВЗ – це основні засоби, що безпосередньо беруть участь у виробничому процесі, вносять зміни форму або стану предмета праці. До них відносяться машини й устаткування.

Пасивні ОВЗ – це основні виробничі засоби, що забезпечують нормальне функціонування активних.

За ступенем використання основні засоби бувають чинні і непрацюючі.

По приналежності: власні і орендовані.

За галузями економіки: основні засоби промисловості, сільського господарства, зв'язку, транспорту, будівництва

Структура основного капіталу визначається співвідношенням величини або вартостей основних засобів, нематеріальних активів та неовеществленню капіталу. Вона характеризує орієнтацію підприємця, роль власного виробництва в отриманні валового доходу. Наприклад, традиційно в галузях машинобудівного комплексу домінували основні засоби (будівлі залишали 30-40%, робочі машини 40-50%).

На формування структури впливають:

- специфіка галузі;
- характер підприємницької діяльності;
- розвиненість ринкової інфраструктури (наявність ринку цінних паперів, кредитних установ тощо).

Співвідношення різних груп основних засобів в їх загальній вартості становить їх видову структуру, яка залежить від галузевої приналежності підприємства.

Виробничу структуру характеризує співвідношення активних і пасивних засобів.

Технологічну структуру характеризує співвідношення видів ОПВ в певній підгрупі – видів устаткування в його загальній вартості.

Вікову структуру характеризує співвідношення різних вікових груп основних фондів.

Оцінка основних засобів. Види вартості

Для оцінки ОЗ використовуються натуральні і вартісні (грошові) показники.

Натуральні показники (шт.) використовують для розрахунку всього, що знаходиться в наявності, в монтажі, що працює; для розрахунку виробничої потужності, складання планів ремонту. Вони аналізуються і розраховуються службами головного інженера, головного механіка, головного технолога, головного енергетика заводу. Для аналізу натуральних показників розраховують: коефіцієнт невстановленого і коефіцієнт працюючого обладнання.

Вартісні (грошові) показники використовуються при розрахунку видів вартостей ОЗ, для розрахунку амортизаційних відрахувань, орендної плати, ефективності використання ОВЗ.

В залежності від конкретних цілей використовуються наступні *види вартостей* основних засобів:

- 1) *Первісна вартість* – це вартість придбання ОЗ, що включає ціну на момент придбання, витрати на транспортування, установку, монтаж і налагодження. Ця вартість на підприємстві виникає тільки один раз - при постановці фондів на баланс підприємства і ще вона називається первісна балансова вартість.

$$\Phi_{перв} = Ц + ТЗ + М + Н, \text{ грн.}$$

- 2) *Відновлювальна вартість* – це вартість виробництва аналогічних основних фондів у сучасних умовах. Вона усуває перекошений вплив цінового фактора. На практиці відновна вартість визначається шляхом переоцінки діючих основних засобів. Тобто це вартість відтворення ОС в умовах і цінах, які склалися на момент переоцінки.

$$\Phi_{відн} = \Phi_{перв} * I, \text{ грн.}$$

де i - індекс переоцінки, який визначається діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість.

- 3) *Залишкова вартість* – це первісна вартість ОЗ за вирахуванням зносу, сума якого визначається за величиною амортизаційних відрахувань за весь минулий період служби даного об'єкта основних фондів.

$$\Phi_{зал} = \Phi_{перв} - А_{знос}, \text{ грн.}$$

де $A_{знос}$ – вартість зносу (амортизаційні відрахування, які мали місце в попередніх періодах), грн.

Залишкова вартість може бути визначена як на основі первісної вартості, так і на основі відновної.

- 4) *Ліквідаційна вартість* – це вартість реалізації зношених і знятих з виробництва основних фондів (часто це ціна брухту з урахуванням вартості демонтажу).

$$\Phi_{лікв} = \Phi_{лом} - \Phi_{демонтаж}, \text{ грн.}$$

де $\Phi_{лом}$ – вартість ОВЗ, оцінених за ціною металобрухту, грн.

- 5) Середньорічна вартість основних засобів характеризує роботу фондів на протязі року. Вона визначається на основі первісної вартості з урахуванням їх введення та виведення (ліквідації).

$$\Phi_{ср} = \Phi_{пер} + \Phi_{вв} * M_{роб} / 12 - \Phi_{вив} * M_{нероб} / 12,$$

де $\Phi_{вв}$ – вартість введених ОС, грн.

$\Phi_{вив}$ – вартість виведених ОС, грн.

$M_{роб}$ – кількість місяців роботи ОС.,

$M_{нероб}$ – кількість місяців нероботи ОС.

Вартість на початок року – характеризує вартість ОЗ на початок аналізованого періоду.

Вартість на кінець року – характеризує повну вартість ОЗ на 31 грудня аналізованого року.

$$\Phi_{кр} = \Phi_{пр} + \Phi_{вв} - \Phi_{вив}, \text{ грн.}$$

На кожному одиницю ОЗ на підприємстві оформляється інвентаризаційна картка.

Необхідно здійснювати щорічну індексацію ОЗ – коефіцієнт індексації:

$$K_{інд} = (I - 100) / 100,$$

де I – індекс інфляції року.

Основні засоби характеризуються також способом перенесення своєї вартості на вартість виробленої ними продукції. При рівномірному перенесенні перенесена частина вартості кожного року складатиме:

$$C = \Phi_{пер} / t \text{ сл.}$$

Ця сума повинна бути щорічно відшкодована через вартість виробленої продукції.

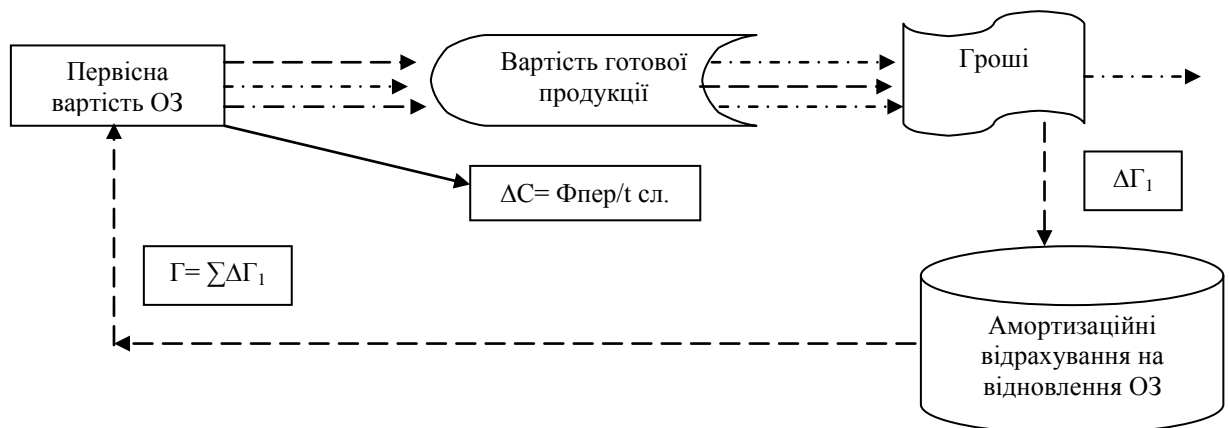

Рис. 3.1 – Схема втрати ОС первісної вартості

3. Основні форми відтворення основних засобів на підприємстві

До *основних форм відтворення* основних засобів відносять: технічне переозброєння, реконструкцію і розширення діючих підприємств, нове будівництво.

Роботи, пов'язані із створенням основних засобів, називаються капітальним будівництвом.

Розрізняють такі *види капітального будівництва*:

1. Нове будівництво – будівництво об'єктів основного, допоміжного та обслуговуючого виробництва новостворюваних підприємств.
2. Розширення – будівництво додаткових виробництв на діючому підприємстві.
3. Реконструкція – це перебудова існуючих об'єктів без розширення будівель і споруд основного призначення.
4. Технічне переозброєння – зміна техніко-економічного рівня окремих виробництв через модернізацію, заміну обладнання, вдосконалення технології та ін.

Капітальне будівництво включає наступні *етапи робіт*:

1. Техніко-економічне обґрунтування доцільності будівництва.
2. Інженерно-технічні вишукування.
3. Розробку проекту та організацію будівельної бази.
4. Підготовку будівельного майданчика та будівництво тимчасових споруд.
5. Виробництво основних будівельних і монтажних робіт.
6. Пуск і введення об'єкта в дію.

Витрачаються на капітальне будівництво кошти називаються *капітальними вкладеннями*.

До *складу* капітальних вкладень входить:

- вартість придбаного для споруджуваних об'єктів та промислових підприємств технологічного, енергетичного, транспортного, вантажно-розвантажувального обладнання, засобів механізації та автоматизації виробничих процесів, інвентарю та інструментів, що відносяться до основних фондів;
- вартість будівельних робіт по зведенню будівель і споруд;
- витрати на модернізацію обладнання, вартість проектних та вишукувальних робіт;
- вартість робіт по здійсненню монтажу обладнання;
- утримання дирекції споруджуваних підприємств, а також підготовку кадрів і ін.

Розрізняють *два способи* ведення капітального будівництва:

- 1) підрядний – метод ведення робіт спеціалізованими підрядними будівельними та монтажними організаціями, які виконують роботи для різних замовників за договорами підряду;
- 2) господарський – метод ведення робіт власними силами і засобами промислового підприємства.

Формування амортизаційних відрахувань, їх значення.

План

1. Види зносу основних засобів на підприємстві.
2. Поняття «амортизація основних засобів» і «амортизаційні відрахування».
3. Економічна і податкова сутність амортизації.
4. Амортизаційні відрахування в різних видах обліку.

1. Види зносу основних засобів на підприємстві

У процесі експлуатації ОВФ (кошти) зношуються і втрачають частину своєї вартості.

Під зносом ОВЗ слід розуміти втрату ними своїх фізичних і техніко-економічних якостей, а значить поступову втрату ними своєї вартості. Це категорія економічна. Відображається знос на показнику собівартості продукції, яка виготовляється за безпосередньої участі цих коштів. Собівартість продукції при експлуатації цих фондів збільшується у зв'язку з їх все більш частими ремонтами, їх обслуговуванням.

Існує два типи зносу: *фізичний* і *моральний*.

Основні види фізичного зносу: *природний* і *експлуатаційний*.

Природний знос відбувається поступово в результаті впливу природних факторів: корозії металу, зміни характеристик міцності і т.п.

Експлуатаційний знос або знос у результаті експлуатації фондів: стирання тертьових поверхонь, порушення жорсткості системи «верстат-приспособування-інструмент-деталь» і т.п.

Розрахунок фізичного зносу ведеться для правильного планування оновлення ОВФ і визначення залишкової вартості. Фізичний знос може визначатися такими показниками:

- за технічним станом;
- за обсягами роботи;
- за термінами служби.

Так, коефіцієнт фізичного зносу за обсягами робіт визначається:

$$K_{\text{фіз.зн.}} = (T_{\text{факт}} * Q_{\text{факт}}) / (T_{\text{норм}} * Q_{\text{норм}}) * 100\%,$$

де *T_{факт}* і *Норм* – фактичний і нормативний термін служби ОПФ, рік.

Q_{факт} – фактичний обсяг продукції, який виробляється на цьому обладнанні, шт.

Q_{норм} – річна виробнича потужність, яка визначається обсягом вироблюваної продукції за рік з повним використанні техніко-економічних показників даного обладнання.

На фізичний знос ОПФ впливають *фактори*:

- ступінь експлуатації ОВФ;
- якість самих ОВФ;
- ступінь захисту від умов зовнішнього середовища;
- особливості технологічного процесу;
- якість догляду за ОВФ і кваліфікація працівників.

Основні види морального зносу: *моральний знос 1-го роду* і *моральний знос 2-го роду*.

Моральний знос 1-го роду виникає в результаті розвитку технологій і вдосконалення методів виготовлення базових основних фондів – тобто в результаті впливу науково-технічного прогресу і зростання продуктивності праці у сфері виробництва. Завдяки цьому зменшуються матеріальні та трудові витрати – основні фонди

дешевшають, але їх техніко-технологічні характеристики не змінюються:

$$K_{\text{мор}_1} = \frac{\Phi_{\text{перв}} - \Phi_{\text{відн}}}{\Phi_{\text{перв}}}$$

Моральний знос 2-го роду пов'язаний з появою ОВФ, дорожчих, але мають конструктивні зміни, що замінюють попередні ОВФ як більш прогресивні, продуктивні, тобто з поліпшеними техніко-економічними показниками.

$$K_{\text{мор}_2} = \frac{1 - (\text{Эн} + \text{Зкрн}) * G_n * t_n}{(\text{Эс} + \text{Зкрс}) * G_c * t_c},$$

де Эс , Эн – експлуатаційні витрати на старий і новий вид ОВФ, грн.

Зкрс , Зкрн – витрати на проведення капітального ремонту старих і нових, грн.

G_c , G_n – значення показника ОВФ, який змінюється (потужність, продуктивність, матеріаломісткість та ін.)

t_c , t_n – межремонтні періоди експлуатації старих і нових ОВФ, роки.

Загальний коефіцієнт зносу ОФ визначається:

$$K_{\text{заг.зн.}} = 1 - (1 - K_{\text{ф.зн.}}) * (1 - K_{\text{мор.зн.}})$$

Види зносу ОВФ і розвиненість ринку засобів виробництва створюють необхідність розрахунку різних термінів служби ОВФ:

- до повного фізичного зносу;
- до повного морального зносу;
- залишковий (до нормативного терміну служби);
- фактичний (до вибуття з урахуванням специфічних умов виробництва);
- оптимальний (економічно доцільний);
- амортизаційний або нормативний.

Відшкодування фізичного зносу засобів праці проводиться за рахунок поточного та капітальних ремонтів, а попередження – за рахунок своєчасного проведення технічного огляду та обслуговування.

Знизити втрати від морального зносу допомагає модернізація. Під *модернізацією* розуміють конструктивне удосконалення діючих машин, які підвищують технічний рівень і поліпшують економічні показники.

2. Поняття «амортизація основних засобів» і «амортизаційні відрахування»

Амортизація основних засобів означає процес перенесення по частинах вартості ОВФ на вироблену продукцію з метою накопичення грошових коштів для подальшого повного або часткового їх відшкодування.

Після реалізації продукції частина грошової суми, відповідна перенесеній вартості основних фондів, надходить в амортизаційний фонд, в якому накопичується. Цей фонд використовується для придбання нових основних фондів замість зношених, а також для ремонту, модернізації існуючих, якщо в цьому є економічна доцільність.

Для обліку амортизації використовується показник, званий амортизаційні відрахування (АВ) – грошовий вираз перенесеної вартості на готову продукцію.

Основні фонди перебувають у постійному русі. Уявімо схематично кругообіг основних фондів (рис. 4.1).

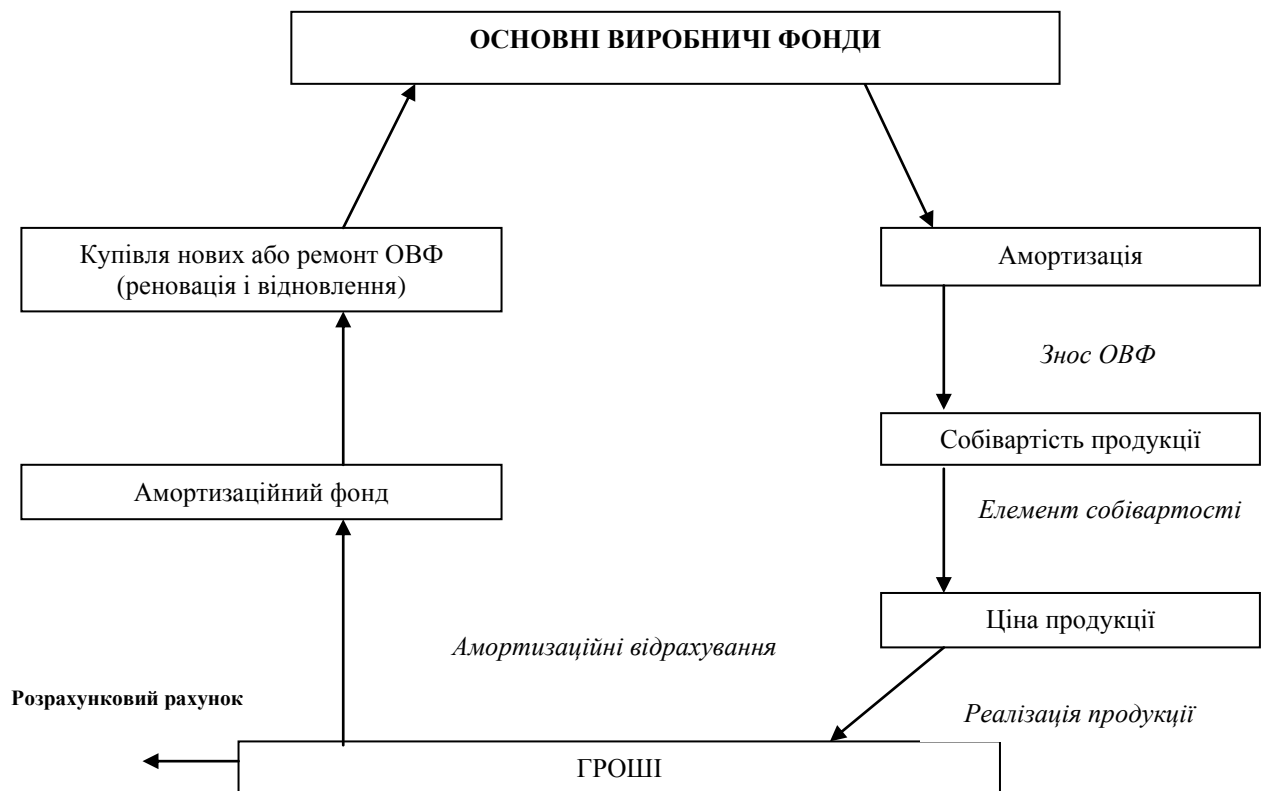

Рис. 4.1 – Кругообіг основних фондів

Основні *функції* амортизаційного фонду:

- повне відновлення ОВФ після їх вибуття;
- накопичення коштів для розширення виробництва;
- стимулювання більш швидкого оновлення ОВФ.

3. Економічна і податкова сутність амортизації

Відповідно до концепції амортизаційної політики в залежності від сфери застосування і мети виділяють наступні *функції* амортизації: економічна і податкова.

Економічна функція амортизації полягає в фактичній компенсації коштів, витрачених на придбання ОФ. Тобто метою економічної амортизації має бути визначення дійсних витрат підприємства, пов'язаних з повним відтворенням засобів праці. Це означає, що і в собівартості виробництва продукції (послуг, робіт) амортизаційні відрахування відображають реальне знецінювання основного капіталу в процесі виробництва. Економічна амортизація використовується в рамках бухгалтерського обліку, причому підприємство може вибирати норми і правила нарахування амортизації самостійно. В економічній амортизації тривалість амортизаційного періоду повинна відповідати фактичному терміну служби до списання. Цей період в Положенні (Стандарті) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби», який є основним нормативним документом бухгалтерського обліку, названий *строком корисного використання*.

Податкова функція амортизації полягає в фінансовій компенсації основного капіталу за рахунок зменшення оподаткованого прибутку на суму амортизаційних відрахувань і отримання податкової знижки. Допомогою податкової амортизації здійснюється державне регулювання інноваційної діяльності та рівня оподаткування прибутку підприємства. Фіскальна амортизація жорстко регламентована і нараховується з точною відповідністю норм і правил. Вона повинна визначати можливу суму амортизаційних відрахувань підприємства за конкретний період, від якого залежить

податок на прибуток.

$$\text{Прибуток оподатковуваний} = \text{Скоригований валовий дохід} - \text{Валові витрати} - \text{Амортиз. відрахування}$$

$$\text{Скоригований валовий дохід} = \text{Валовий дохід} - \text{ПДВ} - \text{Акцизний збір}$$

4. Амортизаційні відрахування в різних видах обліку

Нарахування амортизації у бухгалтерському обліку:

- 1) Одиниця обліку: об'єкт основних засобів.
- 2) Метод нарахування амортизації: на вибір підприємства.
- 3) Строк корисної експлуатації обладнання: встановлюється підприємством.
- 4) Нарахування амортизації здійснюється щомісяця.
- 5) Методи нарахування амортизації у бухгалтерському обліку:

Відповідно до ПБО №7 «Основні засоби» амортизаційні відрахування формуються із застосуванням таких *методів*:

- 1) прямолінійний (прямолінійного списання);
- 2) зменшення залишкової вартості (зниження залишку);
- 3) прискореного зменшення залишкової вартості;
- 4) кумулятивного (метод суми чисел років);
- 5) виробничого (метод суми одиниць продукції).

Ці методи умовно можна розбити на 2 *види*:

- 1) 1-4 методи, методи, що базуються на часі використання ОЗ.

2) 5 метод, метод, що базуються на кількості одиниць продукції, отриманих при використанні об'єктів ОЗ.

Прямолінійний метод

При використанні цього методу вартість об'єкта ОЗ списується однаковими частинами протягом усього періоду його експлуатації:

$$AB = \frac{\text{Первісна вартість} - \text{Ліквідаційна вартість}}{\text{Очікуваний термін експлуатації обладнання}}$$

Цей метод, як правило, використовується у відношенні об'єктів ОЗ, стан яких залежить виключно від строку корисного використання і не піддається впливу інших факторів. До таких ОЗ відносяться: будинки і споруди, меблі тощо. Цей метод простий, наочний. Його використання доцільне, коли експлуатація об'єкта ОЗ у кожному звітному періоді залишається незмінною. Він передбачає практично рівномірний спад економічної корисності об'єкта з року в рік.

Недоліком такого методу є те, що при його використанні не враховується моральний знос, а також він не дає реальну оцінку виробничої потужності в різні роки експлуатації. Застосування цього методу не завжди відображає повне перенесення вартості ОЗ на новостворений продукт, в результаті чого утворюється недоамортизована частина вартості ОЗ, що є прямим збитком підприємства.

Метод зменшення залишкової вартості

Суть цього методу полягає у визначенні річної суми амортизації об'єкта ОЗ виходячи із залишкової вартості такого об'єкта на початок звітного року.

$$AB = V_{\text{залишок}} * Ha,$$

де $V_{\text{залишок}}$ – залишкова вартість об'єкту, грн.

Ha – річна нома амортизації, доля числа.

$$Na = 1 - \sqrt[n]{\frac{\text{Вартість ліквідаційна}}{\text{Вартість первісна}}}$$

де n – термін корисної дії ОЗ.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості:

$$Na = \frac{2}{T}$$

де T – термін експлуатації обладнання.

$$AB = V_{\text{залишок}} * Na$$

Цей метод нарахування амортизації не припускає обов'язкової наявності ліквідаційної вартості.

Кумулятивний метод

Річна сума амортизації по цьому методу визначається як добуток вартості, яка амортизується, представляє собою різницю між вартістю первісною та ліквідаційною, і кумулятивного коефіцієнта.

$$AB = K_{\text{кум}} * (V_{\text{перв}} - V_{\text{ліквідац}})$$

$$K_{\text{кум}} = \frac{\text{Кількість років, що залишились до кінця терміну експлуатації}}{\text{Сума років терміну експлуатації}}$$

Наприклад, термін експлуатації обладнання – 4 роки, тоді, $K_{\text{кум}}(1) = 4/1 + 2 + 3 + 4 = 4/10$; $K_{\text{кум}}(2) = 3/10$ ....

Метод зменшення залишкової вартості та кумулятивний метод визначення суми амортизації є прискореними методами нарахування амортизації і найбільш прогресивними з погляду методології бухобліку. Доцільність використання цих методів обумовлена наступним:

1. Найбільша інтенсивність використання ОЗ припадає на перші роки його експлуатації, коли вони фізично і морально ще незношені.
2. Забезпечується можливість збільшення частини витрат на ремонт амортизуються об'єктів, який припадає на останні роки його використання.

Виробничий метод

Амортизаційні відрахування здійснюються на підставі сумарної виробленості об'єкта за весь період його експлуатації у відповідних одиницях виміру (одиницях виробленої продукції, відпрацьованих годинах; км пробігу тощо)

$$Na = \frac{V_{\text{перв}} - V_{\text{ліквідац}}}{\text{Розрахунковий об'єм діяльності}}$$

$$AB = Na * \text{Фактичний об'єм виробленої продукції за звітний місяць}$$

Нарахування амортизації у податковому обліку

У цьому обліку основні засоби класифікуються наступним чином:

1 .Основні засоби:

Група 1 - земельні ділянки; (-);

Група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом (15 р.);

Група 3 - будівлі, (20 р.); споруди, (15 р.); передавальні пристрої, (10 р.)

Група 4 - машини та обладнання (трактори, комбайни, мініелектростанції, (5р);

- ЕОМ, інші машини для автоматичної обробки комп'ютерних програм (крім програм, витрати на придбання яких визначаються роялті та / або програм, які визнаються як нематеріальні активи). Інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (у тому числі мобільні), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень - (2 р);

група 5 - транспортні засоби; (5 р.);

група 6 - інструменти, прилади, інвентар (меблі), (4 м);

група 7 - тварини (6 р.);

група 8 - багаторічні насадження (10 р.);

група 9 - ін. основні засоби, (12 р.)

2. Інші необоротні матеріальні активи:

група 10 - бібліотечні засоби, (-);

група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи, (-);

група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди, (5 р.);

група 13 - природні ресурси (-);

група 14 - інвентарна тара (6 р.);

група 15 - предмети прокату (5 р.);

група 16 - довгострокові біологічні активи, (7 р.).

Методи нарахування амортизації у податковому обліку відповідають методам, застосовуваним в бухгалтерському обліку, але відповідність їх по підгрупах регламентується. У податковому обліку амортизація не нараховується на законсервовані кошти.

З впровадженням в життя нового Податкового Кодексу України податковий і бухгалтерський облік амортизації максимально наближені.

Однак існують відмінності. Тому на сьогоднішній день офіційно визнаються 2 кілька специфічні види амортизації – амортизація витрат на придбання, виготовлення та поліпшення основних засобів у податковому обліку та амортизація вартості основних засобів - у бухгалтерському обліку.

Бухгалтерський облік: під *амортизацією* розуміється систематичний розподіл вартості необоротних активів протягом строку їх корисного використання. Корисний термін використання встановлюється самим підприємством.

У податковому обліку (згідно с.144-146 ПКУ) амортизації підлягають витрати:

- на придбання ОЗ для використання у господарській діяльності підприємства;
- витрати на самостійне виготовлення основних засобів;
- витрати на проведення ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення ОЗ, які перевищують 10% сукупної балансової вартості груп, що підлягають амортизації витрати на кап. поліпшення земель.

Законодавчо встановлюється мінімально допустимі строки корисного використання по групах.

У податковому обліку встановлено більше обмежень по можливості застосування того чи іншого методу нарахування амортизації.

Лекція 5: Економічні показники використання основних засобів

План

1. Показники, що характеризують ефективність використання основних засобів підприємства.
2. Показники, що характеризують технічний стан основних засобів підприємства.
3. Показники, що характеризують ефективність використання потужностей підприємства.
4. Основні напрями поповнення основних засобів на підприємстві. Використання лізингу.

1. Показники, що характеризують ефективність використання основних засобів підприємства

Ефективність використання ОВФ характеризують показники:

- 1) *Фондовіддача* – розрахунковий показник, відображає кількість продукції у вартісному вираженні, що припадають на одну гривню вартості основних виробничих фондів (грн / грн):

$$f_{\text{від}} = \frac{V_{\text{річ}}}{\Phi_{\text{сер}}},$$

де $V_{\text{річ}}$ – об'єм виготовленої продукції за рік, грн.

$\Phi_{\text{сер}}$ – середньорічна вартість ОВФ, грн.

- 2) *Фондомісткість* – показник, величина якого зворотна фондовіддачі. Він показує, яка вартість ОВФ припадає на одиницю випущеної продукції (грн. / грн.):

$$f_{\text{містк}} = \frac{1}{f_{\text{від}}} = \frac{\Phi_{\text{сер}}}{V_{\text{річ}}},$$

- 3) *Фондоозбросеність* – показник, що відображає величину ОВФ, що припадають на 1 працівника підприємства (грн. / чол):

$$f_{\text{озбр}} = \frac{\Phi_{\text{сер}}}{Ч_{\text{р}}},$$

де $Ч_{\text{р}}$ – середньорічна чисельність працівників (промислово-виробничого персоналу або виробничих працівників, або основних робочих), чол.

- 4) *Фондорентабельність*, (%)

$$R_{\text{овф}} = \frac{\text{Прибуток, отриманий від всіх видів діяльності}}{\text{Вартість ОВФ (с. р.)}} * 100\%$$

Ефективність використання ОВФ безпосередньо впливає на такий найважливіший економічний показник як продуктивність праці:

$$Пп = f_{\text{від}} * f_{\text{озбр}} = \frac{V_{\text{річ}}}{\Phi_{\text{сер}}} * \frac{\Phi_{\text{сер}}}{Ч_{\text{р}}} = \frac{V_{\text{річ}}}{Ч_{\text{р}}}$$

2. Показники, що характеризують технічний стан основних засобів підприємства

Технічний стан основних засобів підприємства характеризують *показники*:

- 1) *Коефіцієнт оновлення* показує, яка частина ОВФ оновилась протягом року:

$$K_{\text{оновл}} = \frac{\Phi_{\text{введ}}}{\Phi_{\text{кр}}},$$

де $\Phi_{\text{введ}}$ і $\Phi_{\text{кр}}$ – вартість введених протягом року і вартість на кінець року, грн.

- 2) *Коефіцієнт вибуття* характеризує вибуття ОВФ протягом року:

$$K_{\text{виб}} = \frac{\Phi_{\text{виб}}}{\Phi_{\text{пр}}},$$

- 3) *Коефіцієнт приросту* показує, на скільки збільшилась величина ОВФ за минулий період:

$$K_{\text{прирост}} = \frac{\Phi_{\text{введ}} - \Phi_{\text{вивед}}}{\Phi_{\text{кр}}}$$

- 4) *Питома вага активної частини ОВФ*:

$$\text{Пакт}^{\text{ОВФ}} = \frac{\Phi_{\text{ак}}}{\Phi_{\text{овф}}},$$

де $\Phi_{\text{ак}}$ – вартість активної частини;
 $\Phi_{\text{овф}}$ – загальна вартість ОВФ.

- 5) Величина амортизаційних відрахувань.

3. Показники, що характеризують ефективність використання потужностей підприємства.

Ефективність використання потужностей підприємства характеризують *показники*:

- 1) *Екстенсивного використання (за часом)* ОВФ по групі устаткування:

$$K_{\text{екст}} = \frac{F_{\text{факт}}}{F_{\text{ефект}}},$$

де $F_{\text{факт}}$ – фактично відпрацьований час за рік, год;
 $F_{\text{ефект}}$ – ефективний або дійсний річний фонд часу, год.

- 2) *Коефіцієнт інтенсивного використання (за потужністю)* ОВФ за групою обладнання:

$$K_{\text{інт}} = \frac{B_{\text{факт}}}{\Phi_{\text{макс}}},$$

де $B_{\text{факт}}$ і $\Phi_{\text{макс}}$ – фактичний та максимально можливий випуск продукції за рік, грн. або шт. (м, м², ум.од.)

3) Інтегрального використання ОВФ:

$$K_{\text{інтегр}} = K_{\text{екст}} * K_{\text{інтен}},$$

4) Коефіцієнт змінності обладнання (в загальному вигляді):

$$K_{\text{змін}} = \frac{T_{\text{факт}}}{c} = \frac{T_{\text{факт}}}{T_{\text{макс}}},$$

де $T_{\text{факт}}$ – фактично відпрацьований число машино-змін або верстато-змін на добу;

$T_{\text{макс}}$ – максимально можливе число машино-змін або верстато-змін за добу;

c – загальна кількість діючих одиниць обладнання.

4. Основні напрямки поповнення основних засобів на підприємстві. Використання лізингу

Основними способами придбання є:

- купівля;
- придбання в кредит;
- оренда;
- лізинг.

Рис. 5.1 – Джерела засобів на купівлю ОВФ

Класична форма *оренди* – тимчасова передача власником майна (орендодавцем) права на використання знарядь праці та інших елементів основного капіталу іншому суб'єкту орендних відносин – орендарю. Ставлення орендодавця і орендаря оформляється по об'єкту угоди договором про оренду.

Існує *дві основні форми* орендних відносин, які будуються на їх тривалості:

- 1) Майно здається на короткий термін.
- 2) Можливість передачі орендарю всіх юридичних прав на орендовану власність, тобто в кінці передбачається викуп орендованого майна.

При другій формі відносин, яка являє собою різновид продажу в розстрочку, важливим моментом є визначення вартості орендованого майна.

Під *вартісною оцінкою майна* розуміються сумарні витрати на формування всієї сукупності основного капіталу і оборотних коштів, а також витрати на підтримку всіх елементів капіталу в працездатному стані.

Однією із самих основних форм довгострокової оренди основного капіталу з періодичною оплатою його вартості є *лізинг* (рис. 5.2).

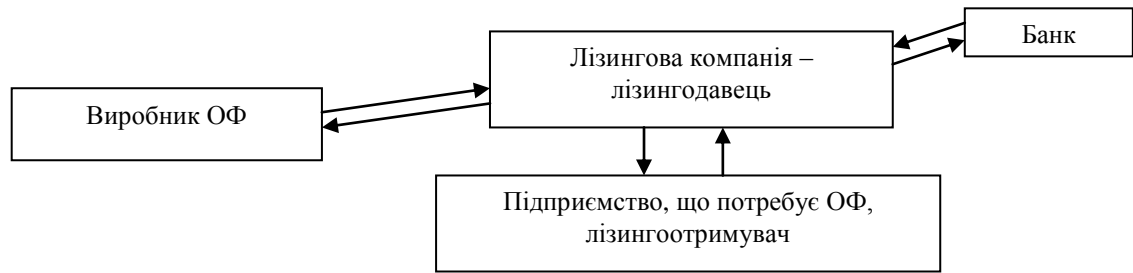

Рис. 5.2 – Схема здійснення лізингу

В Україні поширені і законодавчо заборонені наступні *види лізингу*: оперативний і фінансовий.

Оперативний лізинг передбачає передачу орендарю право користування ОК на строк, що не перевищує строку повної амортизації елементів цього капіталу. При цьому передбачається обов'язкове повернення цього ОК орендодавцю. Передані ОФ залишаються у складі ОК орендодавця і проводиться нарахування амортизації, що включається в собівартість продукції орендодавця. У цьому випадку, як правило, термін оренди перевищує 1 рік, але менше амортизаційного терміну.

Фінансовий лізинг передбачає включення орендованих ОФ до складу ОК орендаря з обов'язковою подальшою передачею прав власності на орендовані основні фонди. При цьому право нарахування амортизації переходить орендарю.

Таблиця 5.1 – Порівняльна характеристика оперативного і фінансового лізингу

Критерій	Оперативний	Фінансовий
Ціль	Задоволення тимчасової потреби в основних фондах	Придбання ОЗ в розстрочку на постійній основі
Термін лізингу	Менше, ніж нормативний	Збігається з нормативним
Сума платежів	АВ + арендний платіж	Вартість ОФ + % за кредит + комісійні витрати
Комерційний ризик	За згодою сторін	Несе орендар
Право власності	У орендодавця, по закінченню договору - ОФ повертаються йому	У орендодавця - до закінчення договору, після закінчення - у орендодавця

Лізингова форма оренди вважається найбільш прогресивною і має низку *переваг*:

- орендар може збільшити свою виробничу потужність без залучення значних капітальних вкладень в порівнянні з придбанням нового майна;
- виключити наслідки морального зносу шляхом заміни діючого устаткування на нове більш прогресивне;
- дозволяє мати широку номенклатуру орендованих об'єктів;
- можна не здійснювати поточних витрат на проведення ремонту та обслуговування тих елементів основних засобів, які беруться в лізинг, коли це оформляється окремим пунктом договору.

Обов'язковим елементом договору лізингу є величина *лізингових платежів*:

$$ЛП_p = АВ_{річ} + ПК + КВ + ДП + ПДВ,$$

де $АВ_{річ}$ – річні амортизаційні відрахування, грн.;

$ПК$ – плата за використання орендодавцем кредитних ресурсів за придбання об'єкта лізингу, грн.;

$КВ$ – комісійна винагорода орендодавцю за надання об'єкта лізингу в аренду, грн.;

ДУ – плата арендодавцю за додаткові послуги, надані за договором лізингу, грн.

Лекція 6: Матеріальні ресурси та нематеріальні активи підприємства

План

1. Поняття «нематеріальні ресурси», «нематеріальні активи» підприємства.
2. Основні елементи структури нематеріальних ресурсів підприємства.
3. Основні елементи нематеріальних ресурсів підприємства.
4. Правовий захист об'єктів інтелектуальної власності.

1. Поняття «нематеріальні ресурси», «нематеріальні активи» підприємства

Крім матеріальних ресурсів підприємства, до яких відносяться основні виробничі фонди та оборотні кошти, ефективність його діяльності залежить від наявності та ступеня використання нематеріальних ресурсів.

До *нематеріальних ресурсів* належать ті ресурси, які не мають під собою матеріальної основи, але здатні приносити прибуток або користь підприємству (фірмі) досить тривалий час. Основною особливістю таких ресурсів є відсутність можливості визначити загальний конкретний розмір користі, яку вони приносять.

2. Основні елементи структури нематеріальних ресурсів підприємства

Всі нематеріальні ресурси підрозділяються на об'єкти промислової та інтелектуальної власності та інші нематеріальні ресурси (рис. 6.1).

Рис. 6.1 – Нематеріальні ресурси підприємства та їх види

3. Основні елементи нематеріальних ресурсів підприємства

Промислова власність – поняття, що використовується для позначення виключного права на нематеріальні цінності.

Винахід – це нове, що володіє істотними відмінностями технічне рішення задачі, що дає позитивний ефект. Право на винахід засвідчується авторським свідоцтвом або патентом.

Промисловий зразок – нове художньо-конструкторське рішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд, яке відповідає вимогам технічної естетики, придатне до здійснення промисловим способом позитивний ефект. Не можуть бути промисловим зразком виробу. Зовнішній вигляд яких обумовлений виключно його функцією (болт, гайки), а також галантерейні, швейні, трикотажні виробу, тканини (крім декоративних), взуття, головні убори. Існує 2 форми охорони промислового зразка: свідоцтво і патент.

Корисні моделі – це нові по зовнішньому вигляді, формі, розміщенню частин чи по будівлі моделі. Для реєстрації корисної моделі досить будь-яких змін, навіть у просторової компонуванні.

Товарний знак – позначення (ім'я, знак, символ) – логотип, поміщається на товарі чи його упакуванні для ідентифікації його і виробника.

Правова охорона знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань здійснюється на основі їх державної реєстрації, результатом якої є видача відповідного свідоцтва.

Інші нематеріальні ресурси (нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності):

- 1) *Ноу-хау* – технологія виробництва, науково-технічні, комерційні, організаційні й управлінські знання, необхідні для функціонування виробництва. «Ноу-хау» не патентується, т.к в значній своїй частині складається з визначених прийомів, навичок і т.п. Поширення ноу-хау здійснюється за допомогою ліцензійних договорів.
- 2) *Гудвіл* – комплекс заходів, спрямований на збільшення прибутку без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських здібностей, домінуючою позицією на ринку. Іншими словами гудвіл – це ділова репутація фірми. Вартість гудвілу визначається як різниця між ринковою вартістю підприємства та звичайною вартістю підприємства аналогічних активів.

4. Правовий захист об'єктів інтелектуальної власності

Об'єкти інтелектуальної власності пов'язані з інформаційною системою й інформаційною діяльністю підприємства: отримання інформаційних матеріалів, їх обробка, зберігання, використання та поширення; програмне забезпечення, банк даних, що характеризується сукупністю програмних, організаційних і технічних засобів, призначених для централізованого накопичення та використання інформації; база даних; база знань. До *об'єктів* інтелектуальної власності відносяться також твори літератури і мистецтва.

Інтелектуальна власність захищається авторським правом.

Суміжні права – це права, які примикають до авторських прав і є похідними від них. Ці права також належать до нематеріальних активів і розділяються таким чином: права виконавців; права виробників фонограм, права організації мовлення.

Права на використання об'єктів промислової та інтелектуальної власності називаються нематеріальними активами підприємства. Окремі елементи нематеріальних активів мають особливості правового захисту, до яких відносяться патент і авторське право.

Власники об'єктів промислової власності одержують виключне право на їхнє використання за допомогою патентів.

Патент – документ, що засвідчує державне визнання технічного рішення винаходом і закріплює за особою, якій він виданий, виключне право на винахід.

На продукт інтелектуальної власності встановлюється *авторське право* – система правових норм, що визначають положення авторів програмного забезпечення, авторів наукових публікацій, літературних і художніх творів.

Правовий захист місця походження товару виникає на основі його реєстрації.

Ноу-хау, раціоналізаторські пропозиції, гудвіл – є власністю підприємства і не мають спеціального правового захисту і є частиною комерційної таємниці підприємства.

Реалізувати право власності на нематеріальні ресурси може або сам їх власник, або довірена особа, або підприємство.

Дозвіл на використання таких ресурсів називається ліцензією. Воно передбачає, що користувач (ліцензіат) буде використовувати об'єкти промислової або інтелектуальної власності протягом визначеного в ліцензії терміну і виплачувати винагороду власнику.

Така винагорода може виплачуватися у вигляді встановлених конкретних ставок до обсягу чистих продажів, собівартості виробництва до вартості одиниці ліцензійної продукції (*роялті*) або як разова за весь період використання (*паушальна виплата*). Фактично паушальний платіж є платою за ліцензією.

Лекція 7. Відмінні характеристики оборотного капіталу підприємства як складової ресурсів підприємства

План

1. *Економічна сутність оборотних коштів підприємства. Види класифікації основних засобів підприємства. Оборотні виробничі фонди і фонди обігу. Джерела формування. Кругообіг оборотних коштів на підприємстві.*
2. *Значення нормування оборотних коштів для стабільного функціонування підприємства. Поняття «норма» і «норматив». Етапи нормування оборотних коштів. Методи розрахунку нормативів.*
3. *Розрахунок нормативів по основним елементам оборотних коштів. Загальний норматив оборотних коштів на підприємстві.*

1. Економічна сутність оборотних коштів підприємства. Види класифікації основних засобів підприємства. Оборотні виробничі фонди і фонди обігу. Джерела формування. Кругообіг оборотних коштів на підприємстві.

Оборотними називаються *засоби виробництва*, які беруть участь в одному виробничому циклі і переносять свою вартість на вартість готової продукції відразу і цілком, змінюючи при цьому свою речову форму.

Оборотні кошти підприємства складають сукупність оборотних виробничих фондів і фондів обігу, виражених у вартісній формі. Розподіл оборотних коштів на ці складові пояснюється особливостями їх використання та розподілу в сферах виробництва продукції та її реалізації.

Оборотні кошти призначені для створення запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, тобто грошового забезпечення безперервності виробництва і реалізації продукції.

Оборотні виробничі фонди – це частина виробничих фондів промисловості, матеріальним змістом яких є предмети праці, які у сфері виробництва.

Оборотні виробничі фонди – це вартісне вираження тієї частини засобів виробництва, цілком використовується в кожному виробничому циклі, цілком переносить свою вартість на готовий продукт і відновлюється після кожного циклу як в натуральній формі, так і у вартісній.

Оборотні виробничі фонди підприємств складаються з предметів праці, підготовлених для запуску у виробничий процес, і предметів праці, вже вступили у виробничий процес. Вони використовуються в сфері виробництва.

Для здійснення наступного циклу предмети праці повинні повністю відновлюватися в початковій натуральній формі.

Зміст виробничих запасів:

- запаси сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів, допоміжних матеріалів;
- запаси палива, запасних частин для ремонту машин та обладнання;
- малоцінні і швидкозношувані інструменти і господарський інвентар вартістю менш ніж 15 неоподатковуваних мінімумів громадян (незалежно від терміну служби) або з терміном служби не більше року; спеціальний інструмент і спеціальне пристосування незалежно від їх вартості.

Незавершене виробництво – це продукція, виробництво якої не завершено і підлягає подальшій обробці. У складі незавершеного виробництва прийнято виділяти напівфабрикати власного виробництва, тобто предмети праці, цілком завершені в одному цеху і підлягають додатковій обробці в інших цехах того ж підприємства.

Витрати майбутніх періодів містять витрати на підготовку і освоєння нової продукції, що виготовляється в даний період, але підлягає анулюванню в майбутньому.

Фонди обороту складаються з:

- 1) готової продукції на складах підприємства, вміщує продукцію, підготовлену до реалізації;
- 2) продукції, відвантаженої і тієї, яка знаходиться в дорозі. Вміщає відвантажено, але не оплачену покупцем продукцію;
- 3) коштів і коштів у розрахунках, що вміщують кошти, що знаходяться в касі, на рахунках в банку і в дорозі (наприклад, грошові перекази), кошти в розрахунках (вартість готових виробів, відвантажених покупцям) коштів, що знаходяться в незавершених розрахунках з користувачами продукції, являють собою дебіторську заборгованість.

Структура оборотних коштів – це кількісне співвідношення окремих елементів у загальному обсязі оборотних коштів.

Більше 2/3 оборотних коштів у машинобудуванні прибуває у сфері виробництва і лише 1/3 їх обслуговує сферу обігу. Класифікація оборотних коштів підприємства надана на рис. 7.1.

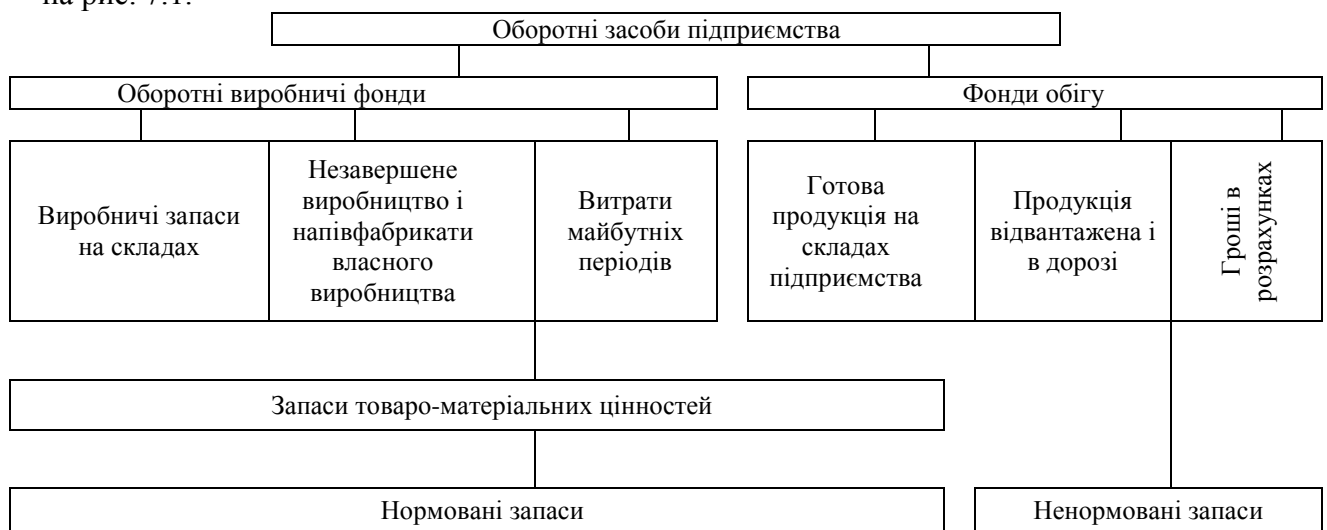

Рис. 7.1 – Класифікація оборотних коштів підприємства

Оборотні кошти знаходяться в постійному русі, здійснюючи кругообіг, в процесі якого вони проходять три основних стадії, змінюючи свою форму.

На *I стадії* кругообігу підприємство витрачає кошти на придбання необхідних для його безперервної роботи сировини, матеріалів тощо, утворюючи виробничі запаси. При цьому кошти переходять із сфери обігу в сферу виробництва, перетворюючи в предмети праці.

На *II стадії* придбані сировина, матеріали, паливо тощо запускаються безпосередньо у виробництво і розподіляються по всіх його фазах у вигляді незавершеного виробництва, напівфабрикатів власного виробництва, витрат на продукцію, тільки освоюється, а також на готову продукцію.

На *III стадії* проходить реалізація готової продукції, тобто оборотні кошти зі сфери виробництва переходять у сферу обігу, виступаючи послідовно у вигляді готових виробів на складах підприємства продукції, відвантаженої споживачам, засобів, зайнятих у розрахунках з користувачами, і засобів. При цьому оборотні кошти знову приймають грошову форму.

Кошти йдуть на придбання нових предметів праці та входять у новий кругообіг.

2. Значення нормування оборотних коштів для стабільного функціонування підприємства. Поняття «норма» і «норматив». Етапи нормування оборотних коштів.

Методи розрахунку нормативів

Шляхом нормування визначається мінімальний розмір оборотних фондів, необхідних для забезпечення безперервного нормального функціонування виробництва.

Норматив оборотних коштів – це їх мінімальний плановий обсяг. Нормування оборотних коштів – це процес розробки і встановлення економічно обґрунтованих нормативів, тобто мінімальних, але повністю достатніх сум оборотних коштів, які забезпечують нормальну безперебійну роботу підприємства в планованому ритмі і обсязі виробництва.

Нормування оборотних коштів передбачає такі *етапи*:

- 1) визначення норм запасу по елементах оборотних коштів у відносних величинах (як правило, в днях забезпеченості);
- 2) визначення розміру одноденних витрат даного елемента – сума витрат даного елемента за кошторисом протягом періоду ділиться на тривалість цього періоду;
- 3) визначення нормативу оборотних коштів у грошовому вираженні: множення одноденних витрат на норму запасу.

Нормуванням визначається плановий розмір власних оборотних коштів.

Залежно від порядку організації і планування оборотні кошти поділяються на нормовані і ненормовані.

До *нормованих* належать товарно-матеріальні цінності, для яких встановлюються норми і нормативи їх використання. Сюди відносять кошти, розміщені в сфері виробництва і частково в сфері обігу (готова продукція на складах, яку готують до відвантаження, але не оформляють документами для передачі їх в банк на оплату).

До *ненормованих* обігових коштів відносять частину коштів у сфері обігу (крім готової продукції).

Норма запасу оборотних коштів визначає кількість днів забезпечення підприємства в мінімально необхідних запасах товарно-матеріальних цінностей для нормальної виробничої діяльності.

Норматив оборотних коштів (ліміт) – це затверджена планом сума оборотних коштів у вартісному вираженні, які забезпечують планомірну безперебійну роботу підприємства.

Застосовуються такі *методи розрахунку*:

- прямого рахунку;
- коефіцієнтів;
- регресивного аналізу.

Метод прямого рахунку складається з розрахунку нормативу за кожним елементом оборотних коштів з урахуванням факторів, які впливають на його розмір. Цей метод є найточнішим і застосовується у всіх галузях машинобудування.

При *коефіцієнтному методі* в загальний норматив попереднього періоду вносяться поправки на планову зміну обсягу виробництва і прискорення оборотності оборотних коштів. Застосування диференційованих коефіцієнтів нормативів оборотних коштів по окремих елементах оборотних коштів допустимо, якщо нормативи періодично уточнюються прямим рахунком.

Метод регресивного аналізу встановлює залежність необхідної величини оборотних коштів від техніко-економічних показників діяльності підприємства.

3. Розрахунок нормативів по основним елементам оборотних коштів. Загальний норматив оборотних коштів на підприємстві

Сукупний норматив власних оборотних коштів підприємства, яке займається виробництвом продукції, на розрахунковий (плановий) період дорівнює сумі нормативів, розрахованих для окремих їх елементів:

$$H_{\text{сукупн}} = H_{\text{вз}} + H_{\text{зап. част.}} + H_{\text{нзв.}} + H_{\text{вмп}} + H_{\text{зн}} + (H_{\text{мз}}), \text{ грн.}$$

Розрахунок нормативу оборотних коштів у виробничих запасах

Норматив оборотних коштів по виробничим запасам у загальному вигляді по окремим елементам:

$$H_{\text{вз}} = \frac{O}{T} * H_{\text{зап}},$$

де $\frac{O}{T}$ – одночасні витрати даного елементу оборотних засобів, грн;

O – витрати по даному елементу за період, грн.;

T – тривалість періоду, дн;

$H_{\text{зап}}$ – норма запасу оборотних засобів по даному елементу, дн.

Одноденні витрати по окремих елементах розраховуються як сума витрат за відповідною статтею кошторису витрат на виробництво протягом відповідного періоду (рік, квартал), розділена на тривалість даного періоду (в році – 360 днів, у кварталі – 90). Зазвичай в розрахунках використовуються дані по кошторису витрат на рік або за IV квартал (як правило, найбільш напружений).

Точність розрахунку нормативу залежить від правильного визначення норми запасів матеріальних ресурсів, які розраховуються в днях. *Виробничі запаси* в залежності від їх призначення поділяють на:

- поточні;
- підготовчі (технологічні);
- резервні (страхові);
- транспортні.

Звідси і відповідні *норми запасів*:

- норма транспортного запасу;
- норма підготовчого запасу;
- норма поточного запасу;
- норма страхового запасу.

Сукупний виробничий запас (дні) дорівнює сумі всіх видів запасів (дні).

Транспортний запас створюється на період з моменту оплати виставленого постачальником рахунку до прибуття вантажу на склад підприємства. На практиці його величина визначається на основі фактичних даних за попередній рік:

$$Z_{\text{тп}} = M_c * T_{\text{тп}},$$

де $Z_{\text{тп}}$ – транспортний запас, грн;

T – термін транспортування (небільше двох діб).

Поточний запас є найбільшим за розміром, створюється він для забезпечення безперебійного процесу виробництва матеріальними ресурсами в період між двома черговими поставками:

$$Z_{\text{поточ}} = M_c * T_{\text{пост}},$$

де $Z_{\text{поточ}}$ – поточний запас;

$T_{\text{пост}}$ – інтервал постачання в днях.

Середній поточний запас визначається за формулою:

$$Z_{c.p.} = M_c * T_{nocm},$$

Підготовчий (технологічний) запас створюється на період, необхідний для прийому, складування та підготовки до виробничого використання матеріалів:

$$Z_{подг} = M_c * T_{подг}$$

де $Z_{подг}$ – підготовчий запас;
 $T_{подг}$ – термін підготовки.

Резервний (страховий запас) формується на випадок можливих перебоїв у постачанні (інших непередбачених обставин). *Величина резервного запасу визначається:*

- на основі середнього відхилення фактичного інтервалу поставки від планового (передбаченого договором);
- на основі підрахунку днів, необхідних для оформлення замовлення і доставку матеріалів від постачальника до споживача.

$$Z_{cm} = M_c * T_{cm},$$

де Z_{cm} – страховий (резервний) запас;
 T_{cm} – дні резервного запасу (період зриву поставок).

Сукупний виробничий запас дорівнює сумі всіх видів запасів. Розрізняють максимальний виробничий запас, середній і мінімальний запас.

Максимальний виробничий запас обчислюється за формулою:

$$Z_{max} = M_c * (T_{np} + T_{nocm} + T_{подг} + T_{cm}),$$

Середній виробничий запас обчислюється за формулою:

$$Z_c = M_c * (T_{np} + T_{nocm} / 2 + T_{подг} + T_{cm})$$

Мінімальний виробничий запас обчислюється за формулою:

$$Z_{min} = M_c * (T_{np} + T_{подг} + T_{cm})$$

Знаючи нормативну величину виробничих запасів у натуральних вимірниках, можна визначити їх і у вартісному вираженні, а також обчислити загальний норматив оборотних коштів у виробничих запасах.

Розрахунок нормативів оборотних коштів по запасним частинам і інструментам, швидкозношуваним і малоцінним предметам відрізняється від наведеної методики нормування оборотних коштів у виробничих запасах. Зокрема, норматив по запасним частинам і інструментам для ремонту може бути визначений множенням фактичних витрат певного виду запасних частин або інструменту в базовому році на індекс виробничої програми і проєктований індекс зниження частки витрат ресурсів:

$$H_{з.ч} = M_{ф} * I_{en} * i_{в},$$

де $H_{з.ч}$ – норматив запасних частин (інструменту), грн;
 $M_{ф}$ – фактичні витрати окремого виду запасних частин (інструменту), грн;
 $I_{ен}$ – індекс виробничої програми в розрахунковому (плановому) році;
 $i_{с}$ – індекс зниження частини витрат окремого ресурсу.

Загальними *принципами* нормування оборотних коштів по швидкозношуваним і малоцінним предметам праці є:

- 1) окреме визначення норм для матеріальних цінностей, які зберігаються на складі підприємства і використовуються (експлуатуються) у виробництві;
- 2) грошова оцінка складських запасів за повною їх вартості (собівартості), а використовуваних предметів у виробництві – у розмірі 50% початкової їх вартості;
- 3) відмова від нормування у днях споживання предметів, які використовуються (експлуатуються), і розрахунок норм для окремих їх груп на основі коефіцієнтів, які характеризують залежність розміру запасу від чисельності працівників, кількості робочих місць, вартості окремих видів устаткування і т.п.

Розрахунок нормативу оборотних коштів на незавершене виробництво.
 Норматив оборотних коштів на незавершене виробництво:

$$H_{н.вир} = \frac{C_{вир}}{D_n} * t_{ц} * K_{н.в.},$$

де $H_{н.вир}$ – норматив незавершеного виробництва, грн;
 $C_{вир}$ – виробнича собівартість продукції, що вироблена за період (місяць, квартал, рік), грн.;
 $t_{ц}$ – тривалість виробничого циклу, дні (рабочі дні перемножуються на перевідний коефіцієнт 1,42);
 D_n – дні відповідного періоду;
 $K_{н.в.}$ – коефіцієнт нарощування витрат.

Коефіцієнт нарощування витрат характеризує відношення середньої собівартості незавершеного виробництва до собівартості готових виробів і при рівномірному наростанні витрат визначається за формулами:

$$K_{н.в.} = \frac{C_{нзв}}{C_{вир}},$$

або

$$K_{н.в.} = \frac{M+(1-M)}{2},$$

або

$$K_{н.в.} = \frac{B_M + 0,5 * (C_{вир} - B_M)}{C_{вир}},$$

де $C_{нзв}$ – собівартість незавершеного виробництва, грн;
 $C_{вир}$ – виробнича собівартість готової продукції, грн;
 B_M – витрати на матеріали, грн;
 M – вартість одночасних (начальних) витрат, які здійснюються на початку виробничого циклу (витрати сировини, основних матеріалів и т.п.), %.

Розрахунок нормативу оборотних коштів на витрати майбутніх періодів:

$$H_{вбп} = B_{поч} + B_{пл} - B_{спис} ,$$

де $H_{вбп}$ – норматив оборотних засобів на витрати майбутніх періодів, грн;

$B_{поч}$ – сума засобів (очікувана або фактична) в витратах майбутніх періодів на початок планового року, грн;

$B_{пл}$ – витрати на продукцію, що виробляється в плановому році (за кошторисом), грн;

$B_{спис}$ – витрати, що списуються на собівартість продукції, що виробляється в плановому році, грн;

Розрахунок нормативу оборотних коштів на готову продукцію

Норматив оборотних коштів на готову продукцію на складі визначається як добуток одноденного обороту товарної продукції за виробничою собівартістю і норми оборотних коштів в днях:

$$H_{гп} = P_{\partial} * C_{\partialн} ,$$

де $H_{гп}$ – норматив залишків готової продукції, грн;

P_{∂} – середньоденний випуск продукції, грн;

$C_{\partialн}$ – норма запасу готової продукції, дні.

Норма запасу на готову продукцію складається з часу:

- для приймання готових виробів з цехів (час на оформлення документів і карток обліку, сортування виробів за типорозмірами та видами прийому, розкладання по стелажах);
- необхідного для комплектування і підбору виробів до розміру відвантаженої партії і в асортименті (відповідно до замовлень, нарядами, договорами);
- накопичення продукції до транзитної норми, повне використання контейнера, вагона;
- необхідного для пакування та маркування продукції;
- необхідного для доставки упакованої продукції зі складу підприємства до залізничної станції, пристані і т.п.;
- завантаження продукції в транспортні засоби;
- очікування подачі транспортних засобів під завантаження та візування документів;
- збереження продукції на складі.

Лекція 8: Напрямки поліпшення використання основних засобів підприємства

План

1. Показники використання оборотних коштів підприємства.
2. Абсолютне і відносне вивільнення оборотних коштів.
3. Шляхи поліпшення використання оборотних коштів підприємства.

1. Показники використання оборотних коштів підприємства

- 1) *Коефіцієнт оборотності (швидкість обороту)* – важливий показник ефективності використання оборотних коштів. Він показує, скільки оборотів здійснюють оборотні кошти протягом певного періоду або скільки гривень реалізованої продукції припадає на одну гривню оборотних коштів:

$$K_{об} = \frac{РП}{C_{обз}}$$

де *РП* – об'єм реалізованої продукції за плановий період, грн.;

C_{обз} – середній залишок оборотних засобів за плановий період, грн.

$$C_{обз} = (C_{обз1} + C_{обз2} + \dots + C_{обз12}) : 12 ,$$

де *C_{обз1}...C_{обз12}* – середньомісячні залишки оборотних засобів підприємства, грн.

Оборотність всіх оборотних коштів, які беруть участь в обороті, визначають виходячи з середніх залишків нормованих і ненормованих оборотних коштів.

Коефіцієнт оборотності може визначатися по окремих елементах оборотних коштів. При цьому сума показників оборотності окремих елементів – рівнятися оборотності всіх оборотних коштів по підприємству (виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції).

- 2) *Фондомісткість оборотних коштів (коефіцієнт завантаження оборотних коштів)* – характеризує, яка вартість оборотних коштів припадає на 1 грн. вартості випущеної продукції.

$$\Phi_{емобз} = \frac{обз}{РП} = \frac{1}{K_{об}}$$

Цей показник зворотний коефіцієнту оборотності.

Період обороту оборотних коштів – один з основних показників господарської діяльності підприємства.

Період обороту – це тривалість циклу кругообігу, час, за який оборотні кошти проходять періоди виробництва та обігу, тобто здійснюють повний оборот.

Період виробництва – це час, протягом якого оборотні кошти знаходяться у сфері виробництва, а *період обертання* – це час, протягом яким оборотні кошти знаходяться в сфері обігу.

Загальна тривалість періоду обороту складається з тривалості перебування коштів в окремих стадіях кругообігу у вигляді грошей, виробничих запасів, в незалежному виробництві, готових виробів, розрахунках.

Тривалість одного обороту, дні:

$$T_{об} = \frac{D}{K_{об}},$$

де D – кількість календарних днів в періоді, який розглядається (округлено: в році – 360 днів, в кварталі – 90, в місяці – 30);
 $K_{об}$ – коефіцієнт оборотності (швидкість обороту).

Тривалість одного обороту можна визначити за окремими складовими оборотних коштів (виробничими запасами, готовою продукцією і т.п.).

- 3) *Рентабельність оборотних коштів* характеризує ефективність використання підприємством оборотних коштів і показує, скільки прибутку припадає на 1 грн. коштів, спрямованих на формування оборотних коштів.

$$R_{обз} = \frac{\text{Прибуток}_{\text{операційний}}}{C_{обз}} * 100\%$$

2. Абсолютне і відносне вивільнення оборотних коштів

Вивільнення оборотних коштів може визначатися як в абсолютних, так і у відносних одиницях.

Абсолютне вивільнення оборотних коштів виникає тоді, коли фактично необхідний запас матеріальних цінностей нижче планового для виконання програми виробництва:

$$\Delta ОБС_{абс} = ОБС_{баз} - ОБС_{пл},$$

де $ОБС_{баз}$, $ОБС_{пл}$ – середньорічна вартість нормованих оборотних засобів в році відповідно в базовому і плановому, грн.

Відносне вивільнення оборотних коштів має місце тоді, коли підприємство, прискорюючи оборотність і покращуючи використання цих коштів, забезпечує задане зростання обсягу виробництва і реалізації продукції з меншою сумою коштів у порівнянні з нормами. Відносне вивільнення оборотних коштів:

$$\Delta ОБС_{вивільн} = ОБС_{баз} * T_p - ОБС_{пл},$$

або

$$\Delta ОБС_{вивільн} = \frac{P_1}{D} * (T_0 - T_1),$$

де $\Delta ОБС_{вивільн}$ – відносне вивільнення оборотних коштів, грн.;

$ОБС_{баз}$, $ОБС_{пл}$ – середньорічна вартість оборотних засобів в році відповідно базовому і плановому, грн.;

T_p – темп (індекс) росту об'єма продукції;

P_1 – об'єм реалізованої продукції за розрахунковий період, грн.;

T_0 і T_1 – тривалість обороту відповідно в попередньому і розрахунковому періодах, дні.

3. Шляхи поліпшення використання оборотних коштів підприємства

Основними напрямками поліпшення використання оборотних фондів вважаються:

- 1) скорочення матеріальних запасів на складах підприємства за рахунок

наднормативних запасів сировини, матеріалів, інструменту; поліпшення організації складського господарства; скорочення тривалості інтервалів поставок; зменшення норм витрат матеріалів на одиницю продукції;

- 2) скорочення циклу виробництва продукції в результаті впровадження нової техніки і технології, підвищення продуктивності праці, забезпечення ритмічності випуску продукції і підвищення змінності виробництва;
- 3) раціональне використання матеріальних ресурсів і зниження матеріаломісткості продукції на основі економічно обґрунтованого вибору матеріальних ресурсів і підвищення коефіцієнта їх використання; комплексного використання сировини (разом з вторинною) та відходів;
- 4) підвищення оборотності матеріальних ресурсів.

Важливе місце серед способів економії матеріальних ресурсів займають соціальні та економічні *методи управління*:

- удосконалення нормування та обліку витрат матеріальних ресурсів, матеріального стимулювання, ціноутворення;
- розвиток творчої ініціативи, методів морального заохочення за економію і т.д.

Пошуки резервів ефективного використання оборотних фондів створюють умови для збільшення обсягів продукції (робіт, послуг) і забезпечують її конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках. Але знайти відповіді на питання щодо шляхів підвищення ефективності використання оборотних коштів дозволить більшою мірою логістика.